

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน
Knowledge Management of Local Wisdom for Community
Product Development Sustainability

ทรงสิริ   วิชิรานนท์
ณรงค์   โปธิ์พฤษานันท์
ธนพรรณ   บุญรัตกลิน
เมธิกา   พวงแสง

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายจ่าย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ชื่อเรื่อง: การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน
ชื่อผู้วิจัย: ทรงสิริ วิชิรานนท์ ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์ ธนพรรณ บุณยรัตกลิน และเมธิกา พวงแสง
ปีพ.ศ.: 2562

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ในตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษาพบว่า

1.ผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่าตำบลบางคูรัดมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีจำหน่ายเชิงพาณิชย์และมีการเผยแพร่ ดังนี้ 1.ข้าวแช่โบราณ 2.จักสานพลาสติก 3.ดอกไม้ประดิษฐ์จากดิน 4.ดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้าไหม 5.ผลิตภัณฑ์กระเป๋าหนังแท้/หนังแก้ว 6.โมบายแม่เหล็ก 7.กระเป๋าหนัง 8.เครื่องปั้นดินเผาบุผ้าไหม 9.ข้าวปลอดสารไรซ์เบอร์รี่ 10.กลุ่มทำนาผักบุ้ง และ11. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านคลองตาชม หมู่ที่ 9 ตำบลบางคูรัด

2. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนบางคูรัด พบว่า1.จุดแข็ง มีผู้นำที่ดี บุคลากรมีความเชี่ยวชาญในงานของตน วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ และใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น 2.จุดอ่อน ส่วนใหญ่อยู่ที่ตัวบุคคล ขาดทุนทรัพย์ และขาดความรู้ด้านการไอทีซึ่งส่งผลต่อการประชาสัมพันธ์และการตลาด และเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะสืบทอด 3.โอกาส เนื่องจากในสังคมปัจจุบันโอกาสในการทำธุรกิจเปิดกว้างขึ้น มีหลากหลายช่องทาง ทางชุมชนได้มีมุมมองในด้านโอกาส ดังนี้ มีการต่อยอดเชิงพาณิชย์ เปิดขายออนไลน์ รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ สร้างแบรนด์ และหน่วยงานภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน และ 4.อุปสรรค จากการเสวนาต่างร่วมกันเห็นว่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญ คือการผลิต การตลาด และเทคโนโลยี

3. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาของบางคูรัด ที่มาของความรู้ ได้จากบรรพบุรุษ ผู้รู้/วิทยากรจากภายนอก ชุมชน ศึกษาด้วยตนเอง และศึกษาดูงาน

4. ขั้นตอนขององค์ความรู้ ลักษณะของภูมิปัญญามีทั้งที่เป็นความรู้ดั้งเดิม และเป็นความรู้ที่ได้รับพัฒนาและต่อยอด ซึ่งส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ แล้วยนำมาทดลอง ปรับปรุงทำผลิตภัณฑ์ พัฒนาและต่อยอดให้แตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิม

5.การเผยแพร่ความรู้ เผยแพร่ในหลายรูปแบบทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน รวมถึงเพื่อนบ้านที่สนใจ และถ่ายทอดให้กับนักเรียน เยาวชนในชุมชน

6.แนวทางการจัดการความรู้ ได้แก่ สืบสานโดยการทำเป็นอาชีพของครอบครัว สอนให้กับกลุ่มสมาชิกที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จัดเก็บความรู้โดยจัดการบันทึก เผยแพร่ทางออนไลน์ จัดทำคลัง และสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ โดยประสานกับสถานศึกษา

7.ปัญหาการจัดการความรู้ จากการเสวนา ขาดความต่อเนื่องของการจัดการ ขาดผู้ประสานงาน ไม่มีการรวมกลุ่ม ความรู้อยู่ในวงจำกัด คนรุ่นใหม่ไม่สนใจ และไม่มีคนสืบทอด

Research Title: Knowledge Management of Local Wisdom for Community Product Development Sustainability

Researchers : Songsiri Wichiron, Narong Phophueksanand, Thanaphan Boonyarutkalin, and Maythika Puansang

Academic Year: 2019

Abstract

The purpose of this study was to examine the knowledge management of local wisdom. This qualitative research was mainly conducted at Bang-Khurat Subdistrict, Bangbuathong, Nonthaburi. The research tools were in-depth and focus group interview. The statistical data analysis was SWOT and content analysis.

The results were found as follows:

1. Community products: Bang-Khurat's local products were commercially available including 1. traditional Khao-Chae 2. plastic basketry 3. clay artificial flowers 4. silk artificial flowers 5. genuine leather/patent leather bag products 6. magnetic mobile 7. leather bags 8. silk-lined pottery 9. organic riceberry 10. water spinach farm groups 11. OTOP Nawatwithi tourism community, Khlong Ta-Chom Village moo.9, Bang-Khurat Subdistrict.
2. The SWOT analysis of Bang-Khurat products: It was revealed as following: 1. Strength: There were good leaders, well-qualified staff and high-quality materials found in the local community. 2. Weakness: Most of the staff did not have enough money and lack of IT marketing and public relation knowledge. The last problem was ignorance of younger generation. 3. Opportunity: As a result of today's many more lines of businesses, the community had opportunities to do E-commerce, establish a small and micro community enterprise (SMCE) to earn their living, increase income and build their brand. Moreover, the government sectors were ready to support the community. 4. Threat: According to the community discussions, their main obstacles were production, marketing and technology.
3. Bang-Khurat 's knowledge management: The source of knowledge came from their ancestors, knowledgeable persons, experts from the outside communities, autonomy learning and study visit.

4. Body of knowledge's process: The characteristics of local wisdom were both traditional and developed, mostly starting from acquiring the knowledge, experimenting, adapting and improving the original products to the new ones.
5. Knowledge transfer: The knowledge was transmitted both formally and informally to their offspring, interested neighbors, students and youth in the community.
6. Knowledge management plans: They included family businesses, group member training, taking knowledge notes, online teaching and providing some learning courses for local schools and academic institutions.
7. Knowledge management problems: According to the community discussions, there were lack of continuity management and coordinators, no official grouping, limited scope of knowledge, ignorance of younger generation and lack of inheritors.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน เล่มนี้ ผู้วิจัย ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่สนับสนุนงบประมาณรายจ่าย ปีงบประมาณ 2562 ใน การทำวิจัย ขอขอบคุณเทศบาลบางคูรัด ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้านตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ที่ร่วมให้ข้อมูล อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย จนทำให้การจัดทำวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ทรงสิริ วิชิรานนท์
ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์
ธนพรรณ บุญยรัตกลิน
เมธิกา พวงแสง
16 พฤศจิกายน 2653

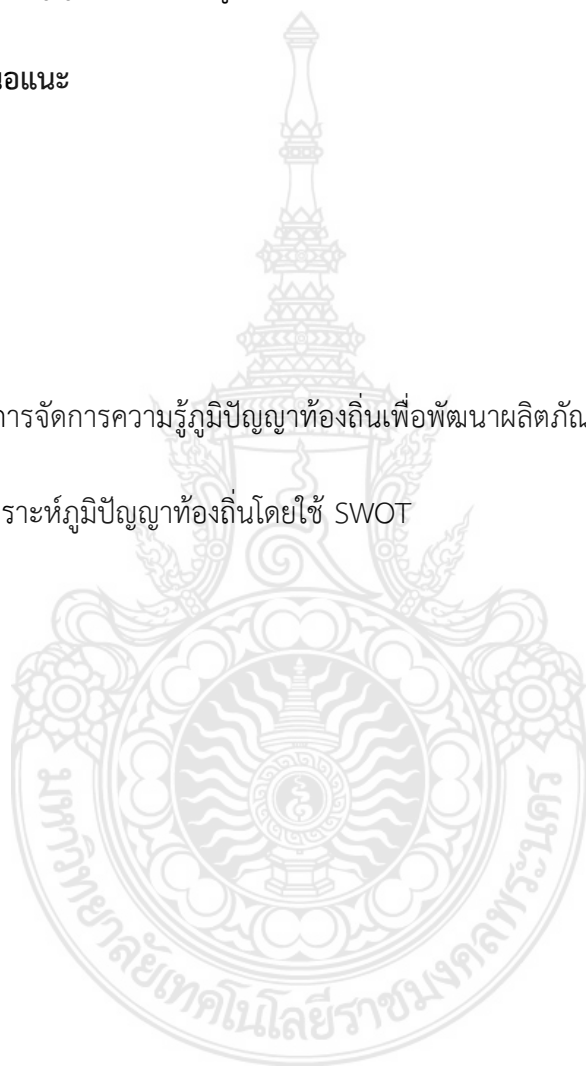

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
นิยามศัพท์	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	5
การจัดการความรู้	5
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
กรอบแนวคิดการวิจัย	33
	37
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
ขั้นตอนการวิจัย	38
การเก็บรวบรวมข้อมูล	38
การวิเคราะห์ข้อมูล	39
	40

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	41
บริบทชุมชน	41
ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคูรัด	45
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคูรัด	58
บทที่ 5 สรุปผล และข้อเสนอแนะ	61
สรุปผล	61
ข้อเสนอแนะ	63
บรรณานุกรม	64
ภาคผนวก	67
- แบบสัมภาษณ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน	
- ประเด็นการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้ SWOT	

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2530: 6) ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดั่งนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2553)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต ความอยู่รอดของบุคคล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมาในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการดำรงชีวิต อันประกอบด้วย การแสวงหาอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย การจัดหาหรือคิดค้นเสื้อผ้าเพื่อนุ่งห่ม และความรู้ในการรักษา โรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งช่วยให้สังคมไทยนับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข สืบจนถึงปัจจุบัน

การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) หมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่ผ่านกระบวนการรวบรวม ประมวลผลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้ และจะต้องมีการจัดเก็บในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางที่สะดวก เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดการโอนถ่ายความรู้และการแพร่กระจายความรู้ หลักการที่สำคัญในการในการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน และองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการความรู้คือ กระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการจัดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ ที่กระจัดกระจายในตัวบุคคลอันเกิดจากประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น มีการสั่งสม ทดลองใช้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน มีการถ่ายทอดให้แก่กันและกันในลักษณะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ยังคงขาดการจัดเก็บ การถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ และไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้ ผู้ศึกษาเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำเอารูปแบบจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้ที่สนใจและต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาได้รับรู้

นอกจากนี้นโยบายของภาครัฐได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของไทย โดยนโยบายประการหนึ่งที่สำคัญคือโครงการประชารัฐ ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน โดยเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง ยึดปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สร้างรายได้ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยสิ่งที่สามารถสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้ชุมชนได้ คือ เกษตร การแปรรูป และท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้จะต้องมีการพัฒนาเป็นกระบวนการเริ่มตั้งแต่การเข้าถึงปัจจัยการผลิต การสร้างองค์ความรู้ การตลาด การสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้เพื่อความยั่งยืน และการบริหารจัดการ เพื่อสร้างชุมชนให้เกิดความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ในรูปของผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทต่างๆ มุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ รวมทั้งหวังผลทางด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้เกิดวัฒนธรรม ร่วมคิด ร่วมทำ โดยการใช้ต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดมา จากประสบการณ์และความสามารถของชาวบ้าน อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม รวมทั้งทุนทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการนำมาแปรรูปให้เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญา เพื่อสร้างอาชีพ รายได้ที่จะนำมาซึ่งการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ชุมชน ตลอดจน ภาพรวมของประเทศในอนาคต

คำถามวิจัย

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด นนทบุรี

ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ เทศบาลเมืองบางคูรัด จังหวัดนนทบุรี

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วย ประชาชนหรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้บริหารองค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน

ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ บริบทเทศบาลเมืองบางคูรัด ภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ชุมชน การจัดการความรู้ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

นิยามศัพท์

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการรวบรวมความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความรู้ อาจเป็นความรู้ของบุคลากรหรือกลุ่มบุคคล ภายในองค์กร รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น โดยเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรแล้วนำมาจัดระบบสร้างวิธีการเข้าถึงได้โดยง่าย และจะต้องมีกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ พร้อมทั้งจะต้องมีกระบวนการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีบรรยากาศหรือวัฒนธรรมขององค์กรให้เกิดการแบ่งปันความรู้ สนับสนุนให้เกิดการถ่ายโอนและกระจายความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ กิจกรรม ผลงาน ประสบการณ์ ทักษะ ที่ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา สังสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานานของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ อุปกรณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์จนเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ

ผลิตภัณฑ์ชุมชน หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีกำเนิดมาจากชุมชน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นๆ

เทศบาลเมืองบางคูรัด หมายถึง หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นระดับเทศบาลเมืองในจังหวัดนนทบุรี พื้นที่ครอบคลุมตำบลบางคูรัดในอำเภอบางบัวทองทั้งตำบล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ของเทศบาลเมืองบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
2. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการกำหนดนโยบายและประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความรู้ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ข้อมูลของชุมชน จากเอกสารราชการ หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอรวบรวมได้เป็นลำดับดังนี้

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
การจัดการความรู้
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
การพัฒนาผลิตภัณฑ์
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1 ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ที่นำมาไปสู่การปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือ ภูมิปัญญา คือ พินความรู้ของปวงชนในสังคมนั้น ๆ และปวงชนในสังคมยอมรับรู้ เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกัน เรียกว่า ภูมิปัญญา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า826) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาไว้ว่า “พินความรู้ความสามารถ”

ภูมิปัญญาหมายถึงทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคน หรือเป็นลักษณะสากลที่หลายถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละถิ่นเกิดจากการแสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญานี้จึงเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและชาวบ้าน เช่น การประกอบพิธีกรรมของชุมชน หรือประเพณีการรวมกำลังช่วยกันทำงานใหญ่หลวงเกินวิสัยที่จะทำสำเร็จได้โดยคนเดียว เป็นต้น

ภูมิปัญญาหมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรของบุคคลหรือ ทรัพยากรความรู้ก็ได้ ทรัพยากรความรู้ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ในสาขาอาชีพหรือวิชาการด้านต่างๆ เช่น การคัดเลือก พันธุ์ข้าว การถนอมอาหาร วัฒนธรรม ศิลปะ จารีตประเพณี เป็นต้นส่วนทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ขาวนาผู้ประสบความสำเร็จในการผลิต พรหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในบายศรี เป็นต้น

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร รุ่งแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่องงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้านเช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Folk Wisdom) ได้มีความหมายดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2536, อ้างถึงใน วัลทนา ภูมาลา, 2547) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ต่อกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตัวเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในการตัวของผู้อยู่เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลงความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวดี (2543 : 1) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผน การดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

รัชนีกร หงส์พนัส (2546 : 101) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ ความคิด ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมามาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อมาผ่านการคิดค้นหาแนวทางที่เหมาะสม เพื่อใช้แก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว พัฒนาวิถีชีวิตคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยและดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมในท้องถิ่นนั้น

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552: 71) ให้คำอธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) บางครั้งเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ของคนในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด และคนในท้องถิ่นจะสร้างความรู้จากประสบการณ์ จากการปฏิบัติเป็นความรู้ ความคิด ที่นำมาใช้ในท้องถิ่นของตนเพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติ ผู้รู้จึงกลายเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษา ยารักษาโรค การดำเนินชีวิตในหมู่บ้านอย่างสงบสุข

สามารถ จันทร์สุรีย์ (2553) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สำนักจัดการคุณภาพน้ำ (2554) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่สามารถคิดเองทำเองได้โดยใช้ศักยภาพของตนเองและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ มีความสัมพันธ์กับการทำมาหากินและการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีการเรียนรู้ สะสม และถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้คนในท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะสอดคล้องและเชื่อมโยงกันระหว่างคน สัตว์ พืชและสิ่งแวดล้อม

สำนักพัฒนาการเกษตร (มปป.) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น(Local Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนของคนในท้องถิ่นที่ผ่านการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันจนเกิดเป็นประสบการณ์ของสังคมในชุมชนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นชุดความรู้ที่ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นภูมิปัญญาจึงเป็นทั้งนวัตกรรมในระดับท้องถิ่นและเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ กิจกรรม ผลงาน ประสบการณ์ ทักษะ ที่ในการดำเนินชีวิตที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานานของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ อุปกรณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยมีการประยุกต์จนเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นนั้น ๆ

2) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานของบรรพบุรุษนี้สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติ ซึ่งได้มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอรวบรวมนำได้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ ดังนี้

(1) ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็น ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้น การศึกษาว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียว ไม่พอ แต่ต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร

(2) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและกระจายความรู้ ความรู้นั้นไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชนสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้ได้อย่างไร

(3) การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

(4) การสร้างสรรค์และการปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งยังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

- (1) ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
- (2) สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
- (3) สามารถปรับ ประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- (4) สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
- (5) ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

วิชัย ต้นศิริ (2547) ได้แสดงทรรศนะถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า สังคมมนุษย์มีการจัดระบบการเรียนรู้ด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป โดยใช้สติปัญญาอันล้ำเลิศสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี แนวประพฤติปฏิบัติ วิถีชีวิตและทักษะของการหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาเพื่อสั่งสอนเยาวชน และเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคมด้วยในสังคมสมัยก่อนนั้น กระบวนการเรียนรู้ของคนจะสอดแทรกอยู่กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันและในพิธีการต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถหลอมรวมจิตใจสมาชิกในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

นั้นรัช นุนารถ () ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชุมชนและชาติผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนไว้ได้

(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่ดำรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล

(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่ผสมผสานองค์ความรู้สากลบนพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยที่ใช้ประโยชน์ได้กว้างขึ้น

(4) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชน

(5) เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบต่อกันมา

(6) เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิต ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นจะเกี่ยวข้องกับการกระบวนการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา

(7) มีลักษณะเป็นพลวัต มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์เมื่อสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นระบบของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ระบบ ที่มีความสำคัญ ดังนี้

(1) ระบบคุณค่า หมายถึง ศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์มีการแสดงออกในรูปของจักรวาล ความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

(2) ระบบภูมิปัญญา เป็นระบบที่ครอบคลุมวิถีคิดของสังคมไทย เป็นการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งปรากฏในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

(3) ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิความเป็นมนุษย์ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักการของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมและยั่งยืนของธรรมชาติ เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเอง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอก

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อพื้นฐานการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของท้องถิ่น เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สร้างสรรค์ และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติในทุกด้านอีกด้วย

2. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตและสังคมในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย ซึ่งมีความหลากหลายแต่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากมีพื้นฐานเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตของอาชีพเกษตรกรรม จะเห็นได้ว่ามีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น จึงมีนักวิชาการจำแนกสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้พอจำแนกได้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 สาขา ได้แก่

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาพการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตร เป็นต้น
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น
3. สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม
7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น
8. สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้ง

ขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มี ประสิทธิภาพ

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอน ทางศาสนาเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและ สิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

รตนะ บัวสนธิ์ (2535:57) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพมีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิต

เพื่อพึ่งพาตนเอง

อังกูล สมคะเนย์ (2535:37) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ซึ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย คติ คำคม สุภาษิต คำพังเพย นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปริศนาคำทายต่าง ๆ ภาษาถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน

กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี ถือเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นในอดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรืออิทธิพลในการผลิต แต่ปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย

เปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวความคิดการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้มีการสูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อมปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรบกวนงำด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อาชีพเกษตรกรรม เพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยืนหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย สติปัญญา สังคมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสมสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเอง บุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องและนำเอาหลักการความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้แก่ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยปาหนัน งานจักสานจากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยแตก การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก

กลุ่มที่ 4 เรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้าน จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงได้มีบุคคลนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมานำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้ เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคม ได้แก่ การทำไร่นาสวนผสม ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร

มณีนีภา ชุตติบุตร (2538 : 21) และนิคม ชมพูหลง (2542 : 131) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติแลเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รีนา ศรีวรสาร, ออนไลน์ (2556) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา เกิดจากความเชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเน้นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะบริโภคอาหารแล้วยังมีเทคนิคในการถนอมอาหารและการปรุงอาหารที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน ถือเป็นการเล่นที่สนุกสนาน สร้างความ สนุกสนานเพลิดเพลิน อุปกรณ์ในการเล่นส่วนใหญ่ประดิษฐ์มาจากวัสดุตามธรรมชาติ

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม พบได้จากงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความคิดของคนในแต่ละท้องถิ่น

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน บางครั้ง ยังแฝงคติ สอนใจด้วย

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ส่วนมากมักจะนำสรรพคุณของ พืชสมุนไพร มาใช้ในการรักษาโรค ซึ่งน่าจะได้รับการส่งเสริมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประดิษฐ์กรรม ในอดีตยังไม่มีความสำเร็จด้านเทคโนโลยี แต่ มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นก็ใช้ภูมิปัญญาผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อาชีพส่วนใหญ่ของคนไทยในอดีตคือเกษตรกรรม จึงมีพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกทั่วทุกภูมิภาคของไทย สุรเชษฐ์ จิตวิบูล (2542 : 23) ได้แบ่งประเภทและลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบ อาชีพแบบพุทธเกษตรกรรมหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการ พึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำสวนเกษตร การทำ เกษตรผสมผสานและการทำเกษตรธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่ง ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณีที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ส่วนนันทวิษ นุสารถ (2560) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้าน การเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาวะการต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และ การรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของ สังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความ

เข้าใจในนิมิตใจของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมพึงแสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

4. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

6. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

7. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น (Krapf , Eric, 2002, p.24-28)

11. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังเคราะห์ ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้งอกงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

ดังนั้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3. องค์ประกอบของภูมิปัญญา

เยี่ยม ทองดี (2542 : 5-6) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1) ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

2) ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

3) ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกัน ไปซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิตและความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

4) ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่อง สรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

5) ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญโดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็น

ในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ

6) ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชนในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาฐกถาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

7) ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้ไป ตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

ดังนั้น องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ที่เกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากพิจารณารอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบการแก้ไข เช่นกัน ย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ส่วนการศึกษาภูมิปัญญา (วิมลลักษณ์ ชูชาติ,(2543,31) ศึกษาได้ดังนี้

1. การศึกษาภูมิปัญญาตามวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ ช่วงปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ
2. การศึกษาภูมิปัญญาตามพื้นที่สังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม
3. การศึกษาภูมิปัญญาตามบริบทสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ

4. ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัส

ได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญา จึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะ จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาสิ่งที่ตั้งงามไว้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไปโดยใช้กระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของภูมิปัญญานั้นๆ การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ อยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกันและกับสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่และถ่ายทอดสืบต่อกันมาบางส่วนอาจหายไป แต่ก็มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจำแนกออกเป็นวิธีการกว้างๆ ได้ 3 วิธี คือ

1) วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรม การถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำ หรือเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย โดยสามารถจัดกิจกรรมได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน สังคมท้องถิ่นและโรงเรียน

2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีถ่ายทอดในรูปแบบบันเทิง เช่น สอดแทรกในคำ

ร้องขอสิทธิ ลำตัด โน้รา เพลงบอก หลังตะลุง ภาคใต้ หนังตะลุงภาคอีสาน (หนังประโมทัย) กลอนลำ คำผญา คำสอยของภาคอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น

3) วิธีการถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชน ในยุคปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว วิธีการถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น หนังสือเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต ซีดีรอม และอื่นๆ จนทำให้เกิด การเลือกสรรรับหรือไม่รับ การถ่ายทอดรูปแบบที่หลากหลายสะดวกต่อผู้บริโภคมากขึ้น

รูปการอนุรักษ์ภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งมี ลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอด คือ

1. ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ
2. ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น

3. สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้เช่น ผลผลิตทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่างเป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 93) ได้กล่าวถึง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิธีการต่างๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้กับกลุ่มเป้าหมายใด วิธีใด หรือหลายๆ วิธีรวมกัน สรุปได้ดังนี้

1. การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ทำเป็นตัวอย่างแก่คนในครอบครัว ญาติพี่น้องและคนในชุมชนเดียวกัน

2. การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างมีเหตุผลเป็นธรรมชาติเปิดโอกาสให้ถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การสร้างกิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคล ระดับกลุ่มให้ได้มากเพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาอย่างหลากหลายและนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย สัมมนาหรือเวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกันอันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

6. การพัฒนาภูมิปัญญา

วิชิต นันทสุวรรณ (2544 : 20 - 23) การพัฒนาภูมิปัญญา เป็นกระบวนการคิดการจัดการผลผลิตภัณฑ์ และทรัพยากรทุกขั้นตอน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน มีกิจกรรมดังนี้

1. การแปรรูปหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน ในการวิจัยนี้คือภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชนและเครือข่าย

4. การพัฒนาระบบตลาด การบริการและสวัสดิการ เช่น มีร้านค้า ศูนย์สาธิต เป็นต้น

การพัฒนาภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองสร้างระบบทางเศรษฐกิจระดับฐานรากของสังคมไทย ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการภูมิปัญญาชาวบ้าน มีดังนี้ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญ สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญาที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด (วิไลไทย, 2542 : 265 - 266) มีปัจจัยดังนี้

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่
4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
5. รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

แนวคิดการจัดการความรู้

1 แนวคิดความรู้

1) ความหมายของความรู้และองค์ความรู้

ความรู้ คือ สิ่ง que เมื่อนำไปใช้จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น ความรู้ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ (วิจารณ์ พานิช, 2548) ความรู้เป็นสาระข้อมูลที่มีความหมายเป็นภูมิปัญญา ทั้งนี้ความรู้จัดว่ามีความสำคัญ โดยเป็นพลัง อำนาจ เป็นผู้นำ ผู้ผลิต และสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการคิด พูด ทำ ทั้งนี้ แหล่งที่มาของความรู้นั้นมาจากหลายแหล่ง เช่น ความบังเอิญ การลองผิดลองถูก จากผู้รู้ จากผู้นำ จากขนบธรรมเนียม จากประสบการณ์ จากการค้นคว้า จากการอ่านและการวิจัย (สุธีระ ประเสริฐสรรพ, 2549)

Amrit Tiwana (2000) ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์คุณค่าข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าใจอย่างแท้และการหยั่งรู้ มีฝังลึกอยู่ในตัวคน และอยู่ในลักษณะที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ มีกระบวนการการทำงานที่ชัดเจน

Peter M. Senge (2006) ได้ให้นิยามความรู้ไว้คือ อำนาจ ทั้งนี้การเรียนรู้ สำคัญเกินกว่าที่จะละทิ้งหรือปล่อยโอกาสให้เสียไป

วรัทท์ ภู เจริญ (2557) ได้แบ่งความรู้ในเชิงพุทธศาสตร์เป็น แบบปริยัติ แบบปฏิบัติ และแบบปฏิบัติ

1) ความรู้แบบปริยัติ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้ในสมอง ไม่ได้ลงมือทำ รู้แบบเป็นเอกสารอ้างอิง

2) ความรู้แบบปฏิบัติ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้แบบลงมือทำ ทำได้ แต่อธิบายออกมาเป็นปริยัติไม่ได้ เขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้เข้าใจไม่ได้ แต่ลงมือปฏิบัติเอง จึงจะรู้และเข้าใจ

3) ความรู้แบบปฏิบัติ คือ ความรู้หรือองค์ความรู้ที่บุคคลบรรลุแล้ว เข้าใจถ่องแท้แล้ว เป็นปราชญ์ กูรู (Guru) เป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถสร้างองค์ความรู้แบบต่อยอดได้ หมดความสงสัยแล้วนั่นเอง

Edward Sallis and Gary Jones (2002) กล่าวถึง ความรู้ว่าหมายถึง การบูรณาการในส่วนของกระบวนการเรียนรู้ที่ซับซ้อนของความเป็นมนุษย์ ความรู้เป็นกุญแจแห่งการเข้าถึงความเป็นองค์กรที่สร้างและเพิ่มคุณค่าเพื่อผลผลิตขององค์กรและบริการขององค์กร ประกอบด้วยความหยั่งรู้ (In Sight) และความเข้าใจในการให้ความหมายของสารสนเทศและข้อมูลที่มีการจัดวางในองค์กร ความรู้เริ่มต้นในหัวใจของสาระวิชา ความรู้และการประเมินและตีความตามกรอบแนวคิดที่ได้ให้ไว้โดย ประสบการณ์ (Experience) คุณค่า (Value) วัฒนธรรม (Culture) และการเรียนรู้ (Learning) ในบริบทขององค์กร ความรู้จะอยู่ในลักษณะรูปแบบเอกสาร รวมทั้งกระบวนการ (Process) และแนวดำเนินการ (Procedure) ซึ่งสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

Dave Snowden (2003) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า ความรู้เป็นวิธีการที่ใช้บอกกล่าว (Inform) ด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่การสั่งการของผู้บังคับบัญชาชั้นสูงโดยเริ่มที่ข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ และภูมิปัญญา

3) ระดับของความรู้และองค์ความรู้

หากจำแนกระดับของความรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ (วิจารณ์ พานิช, 2548) คือ

1) ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมา แต่เวลาทำงานก็จะไม่มั่นใจ มักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

2) ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆ ปี จนเกิดความรู้อัจฉริยะที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หรือถ่ายทอดให้ผู้อื่น ได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ที่ซบตันมาจากภายในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้

4) ประเภทของความรู้และองค์ความรู้

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทของความรู้ว่ามี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความรู้ชัดแจ้ง หรือความรู้ที่เป็นวิทยาการ (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ (Tacit Knowledge)

4.1). ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้ง หรือความรู้ที่เป็นวิทยาการ คือ ความรู้ที่เขียนอธิบายหรือถูกบันทึกไว้เป็นตัวอักษร เป็นความรู้ที่จับต้องได้เป็นหลักวิชา หลักการทฤษฎี ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า เรียกว่า Critical Knowledge หรือ Codified หรือ Declarative Knowledge โดยเป็นการ อธิบายความรู้อย่างเป็นทางการ (Formal Knowledge) ยกตัวอย่างความรู้แบบชัดแจ้ง ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตารา สิ่งพิมพ์ฐานข้อมูล ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ บทเรียน E-learning จดหมายข่าว คู่มือ แนวทางการดำเนินการ (Procedure Manuals) สมการทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Equations) สิทธิบัตร (Patent) และรายงานเชิงเทคนิค (Technical Reports) เป็นต้น ทั้งนี้ความรู้ชัดแจ้งเป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย จัดระบบและถ่ายโอนโดยใช้วิธีการดิจิทัล มี ลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) เป็นทฤษฎี สามารถแปลงเป็นรหัสในการถ่ายทอดโดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น นโยบายขององค์กร กระบวนการทำงาน ซอฟต์แวร์ เอกสาร และกลยุทธ์ เป้าหมายและความสามารถขององค์กร

4.2) ความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ความรู้แฝงเร้น หรือความรู้ฝังลึก หรือความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (Subjective) ต้องการการฝึกฝน เพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (Context-specific) ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวของคน (Embedded Knowledge) หรือที่เรียกว่าความรู้ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ซึ่งการเข้าถึงสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ผ่านตัวบุคคลต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษจึงจะบรรลุผลให้เกิดความสำเร็จได้ ซึ่งมีหลายองค์กรจัดการกับความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) อย่างง่าย ๆ โดยผ่านการประชุม ใช้การพูดคุยและเล่าเรื่องเป็นฐาน (Storytelling and Community-based Forums) ซึ่งการประชุม (Forums) นี้จะเป็นการพูดคุยทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Discussions) หรือการส่งข้อความผ่านเว็บไซต์ (Posting on an organizational Website) เป็นส่วนใหญ่ และการถ่ายทอดไปยังทีมงาน ด้านวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านประเพณีดั้งเดิมขององค์กร ดังนั้นความรู้ฝังลึกจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Personal Knowledge ซึ่ง จะเป็นหัวใจของกระบวนการจัดการความรู้ ดังนั้นหนึ่งในประเภทของความรู้ฝังลึก บางครั้งจึงเรียกว่า Procedural

Knowledge คือ ตัวที่ใช้ขับเคลื่อนในการเรียนรู้จากทักษะหรือประสบการณ์ หรือกล่าวได้ว่า ความรู้จากแนวทางการดำเนินการปฏิบัติทำให้เป็นทางการและสื่อสารยาก เช่น วิจารณ์ญาณ ความลับทางการค้า วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ การเรียนรู้ขององค์กร

2) การจัดการความรู้

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy-KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่าง ๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ที่ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น และที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

การจัดการความรู้ (Knowledge management-KM) คือ การรวบรวม สร้าง จัด ระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญา การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่าง ๆ เพื่อที่จะระบุสร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การจัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กรขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์ รูปแบบการจัดการองค์ความรู้โดยปกติจะถูกจัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรและประสงค์ที่จะได้ผลลัพธ์เฉพาะด้าน เช่น เพื่อแบ่งปันภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานเพื่อความได้เปรียบทางการแข่งขันหรือเพื่อเพิ่มระดับนวัตกรรมให้สูงขึ้น

1) ที่มาของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้นั้นมีที่มาจากแนวความคิดทางด้านธุรกิจการบริหารจัดการองค์กรเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการที่โลกมีการเปลี่ยนแปลง ต้องมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งสิ่งใหม่ๆ และความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาไม่สามารถใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่มาแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้ ประมาณทศวรรษที่ 1990 บางองค์กรที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจมีความพยายามปรับโครงสร้าง องค์กร การปรับรื้อระบบ (Reengineering) และลดกำลังคน ทำให้ความรู้ขององค์กรสูญหายไปกับพนักงานที่ลาออกหรือถูกให้ออก ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์กรในภายหลัง โดยทำให้องค์กรขาดความสามารถในการสร้างนวัตกรรมทางด้านการผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ สู่ตลาด จากผลการสอบถามผู้บริหารระดับสูงในต่างประเทศ ซึ่ง บดินทร์ วิจารณ์ (2550) ได้กล่าวว่า องค์ความรู้ในองค์กรอยู่ในตัวคนที่มีประสบการณ์ ร้อยละ 52 ที่เหลืออีก ร้อยละ 42 ถูกจัดเก็บในรูปของเอกสารและสื่ออื่น ๆ หรือองค์ความรู้ที่สามารถหาได้จากภายนอก ด้วยเหตุผลนี้เองการลดค่าใช้จ่ายขององค์กร โดยการลดกำลังคนจึงไม่ได้เป็นทางออกที่ดีที่สุด องค์กรจึงหันมาให้ความสนใจการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้ที่เป็นประสบการณ์ที่อยู่กับตัวพนักงาน ดังนั้น “การกระทำจึง

สำคัญที่สุด” โดยวัดจากการนำสิ่งที่รู้ไปสู่การปฏิบัติให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และการแข่งขันที่เกิดขึ้นซึ่งเรียกการกระทำนี้ว่า “ปัญญาปฏิบัติ”

การแบ่งยุคของการจัดการความรู้มักอิงกับวิวัฒนาการระบบคอมพิวเตอร์ โดยแบ่งเป็น 3 ยุค (พรทิพย์ กาญจนนิต พัด นิลพันธุ์และนพรัตน์ ประสาทเขตการณ์, 2546; วิจารณ์ พานิช, 2548) ดังนี้

ยุคแรกของการจัดการความรู้เกิดขึ้นเมื่อ ประมาณ พ.ศ. 2521 ซึ่งเชื่อว่าความรู้สามารถจัดการได้ แต่จะต้องมีการจัดการที่เป็นระบบ มีโครงสร้างตายตัว ในขณะที่นั้นการจัดการความรู้ใช้เฉพาะกับกระบวนการทางวิศวกรรมเครื่องจักรกลเท่านั้นซึ่งเน้นเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยช่วงแรกเน้นที่การจัดการนำระบบคอมพิวเตอร์และเครือข่ายมาใช้ในการกับข้อมูล ทั้งนี้มีบริษัทซอฟต์แวร์หลายบริษัทแปลงชื่อซอฟต์แวร์ที่มีอยู่ให้มีชื่อไปในแนวทางการจัดการความรู้ ยุคนี้จึงเป็นยุคของตำแหน่ง CIO (Chief Information Officer) หลังจากนั้นเริ่มเห็นว่าการใช้ IT และเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือหลักในการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรไม่ประสบผลสำเร็จ การจัดการความรู้ขององค์ความรู้ขององค์กรยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ยุคแรกของการพัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ ความรู้ส่วนใหญ่มาจากการจัดระบบและตีความสารสนเทศตามบริบทและสารสนเทศได้มาจากการประมวลข้อมูล แต่ไม่มีการความรู้ที่ได้ไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจ

ยุคที่ 2 ประมาณพ.ศ. 2538 ได้ปรับเปลี่ยนมามุ่งเน้นที่ “คน” เป็นหลักและเป็นศูนย์กลางในการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรประกอบกับการ ใช้ IT เป็นเครื่องมือสนับสนุน โดยในยุคนี้มีตำแหน่ง CKO (Chief Knowledge Officer) เกิดขึ้น ในยุคนี้มีนักวิชาการญี่ปุ่น ชื่อ โนนากะและทาเกอูชิได้เขียนหนังสือชื่อ The Knowledge Creating Company โดยเน้นการสร้างและการกระจายความรู้ในองค์กร ระหว่างความรู้ที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) กับความรู้ที่อยู่ในรูปแบบของสื่อ/เอกสารต่างๆ (Explicit Knowledge) ซึ่งอาจเรียกว่า ยุคเซ็กกี ซึ่งใช้โมเดล SECI-Knowledge Conversion เป็นกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างและขยายองค์ความรู้ในองค์กร ทั้งนี้โมเดลข้างต้นถือว่าเป็นที่รู้จักและใช้งานกันอย่างแพร่หลาย เห็นได้จากการเกิดขึ้นของรูปแบบ SECI Model (S=Socialization, E=Externalization, C=Combination และ I=Internalization) ซึ่งเป็นการนำความรู้ของมนุษย์มาสู่การบันทึกข้อมูลความรู้ผ่านกระบวนการ เน้นวงจรรกระดับ ความรู้แบบฝังลึกและความรู้ที่เปิดเผย โดยเป็นการนำเอาความรู้ที่เปิดเผยชัดแจ้งมาปฏิบัติ (Internalization) นำเอาความรู้ที่ฝังลึกของตนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Socialization) สร้างความรู้ที่ชัดแจ้งจากรู้ที่ฝังลึก (Externalization) และนำความรู้ที่ชัดแจ้งมาสังเคราะห์จัดหมวดหมู่หรือสร้างเป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้น

ยุคที่ 3 หรือในยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาแนวความคิดที่ว่า องค์ความรู้ในระดับผู้เชี่ยวชาญที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม (Abstract) นี้ สามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ได้ในลักษณะเสวนา (Dialogue) กัน แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านทางชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice หรือ CoP) ซึ่งสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน มีเป้าหมายและความต้องการที่เหมือนๆ กัน เมื่อเกิดความสัมพันธ์จากสมาชิกแต่ละ CoP จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและถ่ายโอนองค์ความรู้กันอย่างเป็นธรรมชาติทั้งในรูปแบบฝังลึก (Tacit) และแบบชัดแจ้ง (Explicit) จึงเป็นการเน้นความรู้เชิงซ้อน (Complex Knowledge) และการจัดการความรู้ขององค์กร (Organic Knowledge Management) ที่มีการนำศาสตร์แห่ง

ความซับซ้อน ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) ระบบที่ซับซ้อนและปรับตัวมาประยุกต์ใช้ ทั้งนี้การนำมาอธิบายความรู้โดยต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า วัตถุประสงค์ของการจัดการ ความรู้ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาประสิทธิผล (Effectiveness) ของการตัดสินใจและการสร้างเงื่อนไขของนวัตกรรม ดังนั้นการจัดการความรู้จะไม่ใช้ภาษาของเครื่องคอมพิวเตอร์แต่จะให้ความสำคัญกับ พฤติกรรมของมนุษย์ และต้องใช้ประโยชน์จากมนุษย์ให้มากที่สุด ซึ่งบางครั้งระบบที่ตายตัวมีกฎเกณฑ์ มากเกินไปก็ไม่เหมาะสม จึงเน้นการจัดการและแลกเปลี่ยนความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) กล่าวคือ จากความรู้และประสบการณ์ของคน ซึ่งจะช่วยให้การทำงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวดเร็วขึ้น ดังนั้นในยุคที่ 3 นี้ จึงเป็นยุคของการร่วมมือประสานงานกัน (Collaboration) โดยใช้เครือข่าย ระบบสนับสนุนทางด้าน IT และซอฟต์แวร์ทางการประสานงานกัน (Collaboration)

พัฒนาการของการจัดการความรู้ค่อย ๆ ปรับจากจากองค์กรทางธุรกิจจนมาสู่องค์กรทางการศึกษา ซึ่งได้นำมาใช้ในประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548) ในการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based society) มองความรู้ว่าเป็นทุนปัญญา หรือทุนความรู้สำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า (Value) ให้เพิ่มขึ้น กล่าวได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ใช้ทุนปัญญา นำไปสร้างคุณค่าและมูลค่าซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้

แนวคิดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ มาจากงานของนักปรัชญา ชื่อโพลันยี (Polanyi, 1996) ซึ่งเป็นผู้เขียนเรื่อง “The Tacit Dimension in 1966” และ “Personal Knowledge” ในปี 1973 โดยสรุปเนื้อหาไว้ในหนังสือ กล่าวว่าความรู้แบบฝังลึกมีความแตกต่างจากความรู้แบบชัดแจ้ง แนวคิดของเขามีวลีที่ทุกคนรู้จักคือ “เรารู้มากกว่าที่เราสามารถบอกได้” ซึ่งหมายถึง การจะบอกให้คนอื่นรู้หรือการแบ่งปันความรู้ที่ฝังลึก ในคนและฝังลึกในสังคมเป็นเรื่องยากที่จะสื่อสารให้คนอื่นทราบได้สิ่งนี้เองรวมหรือเชื่อมโยงไปถึงการรู้สึกล่วงหน้า (Hunches) การหยั่งรู้ (Insight) ปัญญาญาณ (Intuitions) ความรู้สึก (Feeling) ภาพ จินตนาการ (Imagery) และอารมณ์ (Emotion) ทั้งนี้ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้นหรือความรู้ฝังลึก โดยอยู่ในคนทำงานและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกันเป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้คำพูดได้ หนึ่งความรู้อย่างมีลักษณะไม่ชัดแจ้งมากเท่าไร การถ่ายโอนความรู้อย่างกระทำได้ยากเท่านั้น ดังนั้นบางคนจึงเรียกความรู้ประเภทนี้ว่าเป็นความรู้แบบเหนียว (Sticky Knowledge) หรือความรู้ แบบฝังอยู่ภายใน (Embedded Knowledge) ส่วนความรู้ชัดแจ้งมีการถ่ายโอนและแบ่งปันง่าย จึงมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ความรู้แบบรั่วไหลได้ง่าย (Leaky Knowledge)

ความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งสองประเภทเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (Mutually Constituted) (Tsoukas, 2005) เนื่องจากความรู้ฝังลึกเป็นส่วนประกอบของความรู้ทั้งหมดและสามารถแปลงให้เป็นความรู้ แบบชัดแจ้งโดยการสื่อสารด้วยคำพูด

2) ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร

วิจารณ์ พานิช (2549 : 3) ได้สรุปความหมายของการจัดการความรู้ ว่าครอบคลุมความหมายดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้

2. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

3. การจัดการความรู้ ต้องการผู้มีความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางความรู้ในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดี การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กร ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

4. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา” (intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่า องค์กรมีการจัดการความรู้อย่างได้ผลหรือไม่

ประเวศ วะสี (2548) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้มีความหมายว่า มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวคน หากทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งหรือปรับปรุงให้ง่ายต่อการใช้และมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้ดังงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาผนวกเข้าด้วยกัน ข้อสำคัญคือก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมกันในกระบวนการก่อให้เกิดปัญหาร่วม (Collective Wisdom) ทำให้สามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยาก ๆ ได้สำเร็จ

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547) ได้ให้ความหมายการจัดการความรู้ว่า หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและองค์กร

ฮิเดโอะ ยามาซากิ (Hideo Yamazaki) ให้คำจำกัดความของความรู้ในรูปแบบของปิรามิด อาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ปิรามิดความรู้ ระดับชั้นของความรู้ หรือโครงสร้างของความรู้ เป็นต้น โดยให้ความหมายของข้อมูล (data) ว่าเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ หรือตัวเลขต่าง ๆ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศ (information) เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อ สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้น มักอยู่ในรูปข้อมูลที่วัดได้หรือจับต้องได้ อย่างไรก็ตาม สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบเขตของงานที่จะนำมาใช้ ขณะที่ความรู้ (knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา หรือกล่าวได้ว่าเป็นสารสนเทศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้งาน และปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ (บุญดี บุญญากิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงค์ พรชนกนาถ และปรียาวรรณ กรรณดวัน, 2549)

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ คือ กระบวนการรวบรวมความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความรู้ อาจเป็นความรู้ของบุคลากรหรือกลุ่มบุคคล ภายในองค์กร รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น โดยเป็น ความรู้ที่เป็น ประโยชน์ต่อองค์กรแล้วนำมาจัดระบบสร้างวิธีการเข้าถึงได้โดยง่าย และจะต้องมีกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ พร้อมทั้งจะต้องมีกระบวนการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีบรรยากาศหรือวัฒนธรรมขององค์กรให้เกิดการแบ่งปันความรู้ สนับสนุนให้เกิดการถ่ายโอนและกระจายความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) จึงเป็นศิลปะของการสร้างคุณค่าหรือการเพิ่มคุณค่าจากสินทรัพย์ที่แต่จะต้องไม่ได้ขององค์กร ชุมชนท้องถิ่น ทั้งสินทรัพย์ที่เป็นความรู้ภายในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร(Explicit Knowledge) การจัดการความรู้จึงเป็นแนวปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับคนในองค์กร ชุมชนท้องถิ่น เป็นหลัก ซึ่งองค์กรแต่ละองค์กรรวมทั้งองค์กรในชุมชนท้องถิ่น มีโครงสร้างมีการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีความซับซ้อน และมีการพัฒนาตามบริบทของตนเอง การจัดการความรู้จึงเปรียบเสมือนกรอบหรือระเบียบปฏิบัติที่เอื้อให้คนในองค์กร ชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์เป็นความรู้และใช้ความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น

3) กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

กระบวนการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการแบบหนึ่งที่จะช่วยให้องค์กรเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้ (สำนักงาน ก.พ.ร.และ สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548)

ที่มา : สำนักงาน ก.พ.ร.และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ,2548

- 1) การบ่งชี้ความรู้ – เช่นพิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร , ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง, อยู่ในรูปแบบใด, อยู่ที่ใคร
- 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ – เช่นการสร้างความรู้ใหม่, แสวงหาความรู้จากภายนอก, รักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว
- 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ - เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้ อย่างเป็นระบบในอนาคต
- 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ – เช่นปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์
- 5) การเข้าถึงความรู้ – เป็นการทำให้ผู้ใช้รู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT), Web board , บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
- 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ – ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็น เอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็น ระบบ ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7) การเรียนรู้-ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่นเกิดระบบการเรียนรู้จาก สร้างองค์ความรู้>นำความรู้ไปใช้>เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

4) เป้าหมายของการจัดการความรู้ (วิจารณ์ พานิช ,2547) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการจัดการความรู้ คือการใช้ประโยชน์จากความรู้มาเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์กร ทำให้องค์กรสามารถรักษาความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืน การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการ หลัก ๆ ดังนี้คือ

1. เพื่อพัฒนางาน เป็นการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่และบริการใหม่ๆ ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น สามารถวัดได้เป็นตัวเลขชัดเจนในเชิงปริมาณ หรือวัดได้ด้วยตัวชี้วัดเชิงคุณภาพที่รับรู้หรือสัมผัสได้

2. เพื่อพัฒนาคน เป็นการพัฒนาคนผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับให้เป็นแรงงานความรู้ (Knowledge worker) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาหรือทุนทางปัญญา โดยอาศัยการจัดการความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความรู้ มีประสบการณ์ มีความชำนาญ มีทักษะ และสามารถนำองค์ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายมาใช้งานใหม่อีกได้

3. เพื่อพัฒนาฐานความรู้ขององค์กรเป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้ หรือทุนทางปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการต่อสู้กับความยากลำบากหรืออุปสรรค มีวิธีการทำงานที่ดีขึ้น (Best practice) และสามารถที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น

5) กระบวนการถ่ายโอนความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดของ Michael Polanyi และ Ikujiro Nonaka ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเปรียบเหมือน Tacit Knowledge ที่ควรจะต้องถอดองค์ความรู้ออกมาเป็น Explicit Knowledge เพื่อรวบรวมไว้ศึกษา พัฒนาต่อยอดต่อไป ซึ่งการถ่ายโอน Tacit Knowledge ของแต่ละท้องถิ่นให้ออก มาเป็น Explicit Knowledge ประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. ตั้งทีมงานที่มีความต้องการที่จะถอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยสมาชิกควรประกอบด้วยผู้รู้ (key man) ของแต่ละท้องถิ่น

2. ช่วยกันวิเคราะห์ว่าในท้องถิ่นของตนต้องการถ่ายโอนองค์ความรู้เรื่องใดบ้าง เรียงลำดับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ง่ายในการสืบค้นข้อมูล จากนั้นจึงช่วยกันตามหาผู้รู้หรือหลักฐานที่แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้น

3) พิจารณารูปการถ่ายถอดองค์ความรู้ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมาย อาจจำแนกได้ดังนี้

3.1) ใช้วิธีสอบถาม ควรเป็นการสอบถามด้วยบุคคลมากกว่าการใช้แบบสอบถามใช้ในกรณีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบุคคลและเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีการนี้ใช้เวลาสั้น สามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม ในกรณีที่สงสัยได้

3.2) ใช้วิธีการสังเกต บางครั้งผู้ถ่ายทอดก็อธิบายหรือสอนใครไม่เป็น ก็อาจใช้วิธีการสังเกต กระบวน การการผลิตองค์ความรู้นั้นตามขั้นตอน แล้วจดบันทึกหรือบันทึกโดยการถ่ายวิดีโอ ทั้งนี้ผู้ถ่ายทอดต้องอนุญาตก่อน

3.3) ใช้การฝึกปฏิบัติ ผู้สอบถามทำหน้าที่เป็นผู้เรียนเข้าไปเรียนรู้ตั้งแต่ต้น กระบวนการจนสิ้นสุดกระบวนการจนมีความชำนาญ แล้วนำมาสรุปเป็นข้อมูล วิธีนี้เหมาะกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องอาศัยการปฏิบัติ และผู้สอบถามควรมีทักษะในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนั้นบ้างพอสมควรจึงจะเข้าใจและวิเคราะห์ได้

3.4) การถอดชิ้นงาน ในกรณีที่ไม่มีผู้รู้ที่เป็นตัวบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอด เหลือเพียงชิ้นงานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาถอดชิ้นงานเพื่อศึกษากระบวนการผลิต

อย่างไรก็ตามหลังจากสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้วต้องวิเคราะห์ร่วมกันว่าควรใช้วิธีการใด หรืออาจใช้หลายวิธีการร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิผลมากที่สุด ปัจจัยที่ค่อนข้างมีผลต่อการเลือกวิธีการ คือ ความเต็มใจของเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้เพียงใด ทีมงานควรชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานอย่างชัดเจนก่อนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ว่า เพียงแค่ต้องการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจดลิขสิทธิ์ทางปัญญา เพื่อให้เขามั่นใจว่าทุกอย่างที่ถ่ายทอดยังคงลิขสิทธิ์ของเขาอยู่

4) เมื่อได้องค์ความรู้แล้วก็นำมารวบรวมในรูปแบบดั้งเดิม เหมือนเป็นภาพประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ขณะเดียวกันก็ควรร่วมกันวิเคราะห์ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่ควรประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ และพัฒนา จนเป็นอาชีพและเกิดการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นที่นิยมในสังคมไทย แต่มักจะมองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าของสังคมที่แท้จริง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ ตามบริบทของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ในกิจกรรมของตนจากประสบการณ์จริงหรือ “ความรู้ปฏิบัติ” จนเกิดเป็นฐานความรู้ของผู้ปฏิบัติจากฐานความรู้เมื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง ก็ก่อเกิดเป็นความรู้ใหม่ทุกคนรู้สึกที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

เหมือนมีเพื่อนช่วยคิด ช่วยทำ ส่วนเป้าหมายสำคัญของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น คือ เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เน้นความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้การพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ควบคู่กับความรู้ท้องถิ่นไทยเดิม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นความร่วมมือ ไม่ใช่การแข่งขัน เน้นการแบ่งปันไม่ใช่การผูกขาด เป็นมิติด้านคน ไม่ใช่เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ได้รับจากการจัดการความรู้ คือ มีชีวิตที่ดีและมีความสำเร็จร่วมกัน การจัดการความรู้โดยทั่วไปแบ่งเป็นทักษะ (skill) 90% และทฤษฎีเพียง 10% เท่านั้น ความรู้ที่สำคัญ คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ การจัดการความรู้เน้นความรู้ในคน ความรู้ฝังลึกหรือความรู้ซ่อนเร้น โดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย

การจัดการเพื่อนำเอาภูมิปัญญาที่คนในสังคมรู้และเข้าใจมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด จำต้องมียุทธศาสตร์และการกระทำที่แตกต่างจากความรู้ที่เป็นศาสตร์หรือความรู้ที่เป็นวิชาการที่เรียนอยู่ในสถาบันการศึกษาทุกระดับ ' การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจธรรมชาติของภูมิปัญญา ต้องให้เกียรติชาวบ้านเป็นคนคิดเองทำเองและประยุกต์ดัดแปลงสิ่งที่อยู่ในสำนักหรือเบื้องลึกความเคยชินของเขามาปรับใช้ เป็นเรื่องที่คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้น ๆ ให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือมีการประยุกต์ใช้ให้ทันสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมากก็อาจขาดการสืบทอดหรือตายไปในที่สุด

ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเอง และสามารถเข้าถึง ดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองได้จริงในวิถีชีวิตปัจจุบัน จึงจะทำให้ภูมิปัญญานั้นอยู่รอด และยังเป็นเครื่องยืนยันถึงการดำรงอยู่ และพัฒนาสืบทอดอย่างยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนท้องถิ่นจึงควรได้รับการติดต่ออาวุธทางความคิด หรือมีเครื่องมือที่เหมาะสมที่สามารถอนุรักษ์ สืบสาน จัดการและพัฒนาภูมิปัญญาของตนเองได้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคนอื่น ๆ. 2546)

1. องค์ประกอบในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของภูมิปัญญาใน 3 ส่วนที่สำคัญ คือ (เอกวิทย์ ณ ถลาง . 2546 , ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549)

1) องค์ความรู้ องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากการที่สังคมระบบคิดหรืออุดมการณ์ของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวกำกับองค์ความรู้ให้สมาชิกภายในชุมชนท้องถิ่นได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม ประสบการณ์ของบุคคล และชุมชนท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น มีหลายประเภท ทั้งที่เป็นความรู้ด้านเนื้อหาสาระ ด้านเทคนิค และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นโดยตรง มีทั้งความรู้ที่ใช้ประโยชน์ในระดับครอบครัว และความรู้ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือชุมชนท้องถิ่น

2) กระบวนการได้มาซึ่งความรู้ กระบวนการที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าตัวเนื้อหาภูมิปัญญา เป็นหลักการที่ต้องคิดในแง่ของการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ หรือเป็นสิ่งที่นำมาปรับใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาอาชีพ กระบวนการดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นประโยชน์กับคนรุ่นหลังที่สามารถจะพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วด้วยตัวของเขาเองตามสภาพ ตามกาลเวลา

ฉะนั้นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โจทย์อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะให้ได้ข้อมูลที่เป็นมรรควิธีหรือกระบวนการที่บอกวามภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ไม่ใช่กระบวนการที่เพียงแต่พรรณนาให้รู้ว่า“อะไรเป็นอะไร” (Know What)เท่านั้น แต่สามารถวิเคราะห์และเรียนรู้เชิงวิพากษ์ลึกลงไปว่า “ทำไม” จึงเป็นเช่นนั้น (Know Why) รู้ถึงเงื่อนไขหรือเหตุ-ปัจจัย ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องรู้ด้วยว่า “ทำอย่างไร” (Know How) ที่จะสร้างประโยชน์แก่ตน ชุมชนท้องถิ่นหรือสังคม

3) เป้าหมายหรือทิศทางของการพัฒนา การนำความรู้ไปใช้ หรือผลกระทบจากความรู้และกระบวนการนั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะจะสะท้อนกระบวนการทัศน วิถีคิดที่กำหนดวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือสังคม

2. เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้เพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลากหลายประเภท ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

(1) เครื่องมือที่เป็นตัวบุคคล บุคคลอาจถือเป็นเครื่องมือในฐานะของผู้เื้ออำนวยการกระบวนการเรียนรู้ ผู้เชื่อมประสาน โดยการเป็นวิทยากร เป็นผู้บอกเล่า และนำประสบการณ์ชีวิตของตนเองมาเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ๆ เช่น ครูภูมิปัญญา ราษฎรชาวบ้าน นักวิจัยชาวบ้าน นักพัฒนา เป็นต้น

(2) เครื่องมือที่เป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นการเรียนรู้จากทุนของชุมชนท้องถิ่น โดยการค้นหาค้นคว้าวัฒนธรรมที่ฝังงมที่มีอยู่ ใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั่นเอง เป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ชาวบ้านโดยเฉพาะราษฎรชาวบ้านเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นที่สามารถมองจากข้างในวัฒนธรรมได้แจ่มชัดที่สุด มีความเข้าใจในวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง จะต้องใช้ภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น และกำลังดำเนินอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป

2) เทคนิคที่ใช้ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีเทคนิควิธีการในการเรียนรู้และการจัดการความรู้ดังนี้

(1) ยึดชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ที่จะนำทุนสถาบันทางสังคม(บ้าน วัด โรงเรียน) ทุนทางสังคม (ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ราษฎรชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี) และทุนทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนำมาเป็นฐานในการสนับสนุนการดำเนินงาน

(2) การมีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้น ควรใช้หลักความเสมอภาค คือ ให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมทั้งระดับแนวคิดและการปฏิบัติ ตามความสามารถ โดยคำนึงถึงความหลากหลาย

(3) กระบวนการกลุ่ม เป็นการทำงานเป็นทีม ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดจนการวางแผนการตัดสินใจ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม

(4) การหาภาคีความร่วมมือ ควรมีการประสานความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากองค์กรหรือชุมชนท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกว่า "มีเพื่อนร่วมเดินทาง" เมื่อมีปัญหาที่สามารถปรึกษาได้ ทั้งนี้เพราะต่างก็รู้ว่าใครมีความรู้หรือประสบการณ์เรื่องใด เปรียบเหมือนเข็มทิศในการดำเนินงานโดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์ มีบรรยากาศในการทำงานแบบเพื่อนช่วยเพื่อน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการเติมเต็มให้กันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ

สรุปได้ว่าเครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการจัดการความรู้ จะต้องสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น และอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ขีดความสามารถที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้และดำเนินการได้โดยใช้หลักความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในลักษณะการทำงานเป็นทีม

1. มิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร(2549) ได้กำหนดมิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ว่ามีลักษณะดังนี้คือ

1) การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม ทุกชุมชนท้องถิ่นมีความรู้และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ทั้งด้านการผลิต สังคม วัฒนธรรม การเมืองและการปกครองของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมทำให้ความรู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่าชุมชนท้องถิ่นมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างไร ความสำคัญของการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม อยู่ที่การให้ความหมายแก่ "คุณค่า" ของทุนชุมชนท้องถิ่น ความรู้ภูมิปัญญาในบางเรื่อง ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุ - ผลได้ เพราะเป็นเรื่องของศรัทธา ความเชื่อ ดังนั้นการสืบต่อและการถ่ายทอดจึงไม่เพียงแต่การสอน การบอกเล่า แนะนำ หรือจัดทำเป็นเอกสารและสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้น แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

2) การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่ม เป็นการประมวลความรู้จากประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มกิจกรรม โดยร่วมกันวิเคราะห์ ทบทวน ตรวจสอบ ศึกษาเพิ่มเติม เป็นการเสริมฐาน ต่อยอด และยกระดับความรู้เดิม

3) การใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอก โดยการศึกษา ทดลองนำมาปฏิบัติเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น จัดเก็บเป็นคลังความรู้ของชุมชนท้องถิ่น หรือผลิตเป็นสื่อและเผยแพร่

4) การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคล กลุ่ม ชุมชนท้องถิ่น โดยการทดลอง การสังเกต และจัดเก็บเป็นคลังความรู้ สรุปผลดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้

5) การจัดระบบการจัดเก็บความรู้ จากการรวบรวมความรู้ การถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้คือ

- 5.1) ฐานข้อมูลเอกสาร จัดเก็บในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับความรู้ เทคนิค และทักษะต่าง ๆ มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสาร จัดทำเป็นวีดิทัศน์ เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย
- 5.2) ฐานข้อมูลบุคคล จัดทำทำเนียบบุคคล ซึ่งประกอบด้วยประวัติ ผลงานความรู้ และความเชี่ยวชาญ
- 5.3) มีการเขียนบันทึก ประสบการณ์ชีวิต เรื่องเล่า ตำนาน
- 5.4) จัดทำหลักสูตร คู่มือการเรียน การฝึกอบรม
- 5.5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ ห้องเรียนธรรมชาติ มีการวางแผนการจัดการ
- 5.6 จัดทำรายงานงานวิจัยชุมชนท้องถิ่น โดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการและนักพัฒนา

ส่วนเอกวิทย์ ณ ถลาง และคนอื่น ๆ (2546) ได้กล่าวถึงมิติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ใช่การเก็บข้อมูลความรู้แบบขาดจากฐานของชุมชนท้องถิ่น แต่หากต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเองและสามารถเข้าถึง ดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองในวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งนี้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นการมุ่งไปหาความรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) การสังเกต การรวบรวมข้อมูลจากเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ตามการรับรู้และเข้าใจของผู้วิจัย เพื่อที่จะสามารถย้อนรอย สืบสาว หรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ ซึ่งอาจทำได้หลายแนวทางคือ

- 1) การดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้าย (End Product) แล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์หรือภูมิปัญญานั้น ๆ เช่น เรื่องยาสมุนไพร อาหาร เป็นต้น กล่าวคือ รู้ว่าผลิตภัณฑ์สุดท้ายเป็นอย่างไร ต้นตออยู่ที่ไหน วิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไร และภูมิปัญญาเบื้องหลังคืออะไร
- 2) การเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน โดยเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาจากผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาหรือการเข้าถึงแหล่งสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ชาวบ้าน เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกพร ฉิมพลี (2555) ศึกษาแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน 4 กลุ่มได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสานหมวกใบตาลบ้านคล้า อำเภอพิมาย 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวา อำเภอจักราช 3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบรมมิตรภาพ อำเภอโนนสูง และ 4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านยายพา อำเภอชุมพวง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทาง

สังคมและการปลูกฝังวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่ (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่มและนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (5) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์การ (3) ภาวะผู้นำและ (4) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน ซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่มองค์การชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน

วณิภา ศิริวรรณกุลและวัชรินทร์ อินทพรหม (2559) ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภทของตำบลเกาะเกิดที่ชุมชนให้การยอมรับ จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด และการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลไปวิเคราะห์ผล ผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีทั้งสิ้น 15 องค์ความรู้ ได้แก่ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของถั่วดาวอินคา 2) องค์ความรู้เรื่องการเลี้ยงปลาธรรมชาติ และการปลูกพืชแบบผสมผสาน 3) องค์ความรู้เรื่องผักอินทรีย์ 4) องค์ความรู้เรื่องขนมกง 5) องค์ความรู้เรื่องขนมต้ม 6) องค์ความรู้เรื่องข้าวต้มมัด 7) องค์ความรู้เรื่องการทำหมี่กรอบแบบโบราณ 8) องค์ความรู้เรื่องขนมหม้อแกงโบราณ 9) องค์ความรู้เรื่องน้ำนมข้าวยาคุ 10) องค์ความรู้เรื่องขนมสามเกลอ 11) องค์ความรู้เรื่องขนมข้าวยาคุ 12) องค์ความรู้เรื่อง การเพาะเห็ดยานางิ 13) องค์ความรู้เรื่องไม้ยืนสุขภาพ 14) องค์ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ และ 15) องค์ความรู้เรื่องสมุนไพรไล่แมลง ส่วนสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของชุมชนพบว่ามีส่วนร่วมในเรื่องต่อไปนี้ 1) การกำหนดองค์ความรู้ 2) การรวบรวมองค์ความรู้ 3) การตรวจสอบองค์ความรู้ และ 4) การเผยแพร่องค์ความรู้ ในขณะที่ปัญหาอุปสรรคในการจัดการความรู้ของตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ 1) ขาดแหล่งรวบรวมองค์ความรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ 2) การกระจายองค์ความรู้ยังไม่มีช่องทาง

เอกชัย พุ่มดวง (2559) ศึกษาผลกระทบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี การจัดการความรู้ โดยใช้เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ชุมชน 2) สร้งกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชน และ 3) หาแนวทางในการสร้างผลกระทบการจัดการความรู้ของกลุ่มอาชีพ แบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์ประกอบของการจัดการความรู้ชุมชน 3 ประการ คือผู้นำทางสังคม และเครือข่าย 2) การจัดการความรู้ตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังคงขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ และ 3) กลยุทธ์การจัดการความรู้ แบบมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย ด้วย 3กลยุทธ์ คือ 1)การพัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยองค์ความรู้และ 3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา(ศึกษาสภาพการณ์การจัดการความรู้ คุณค่าและการอนุรักษ์การพัฒนา รูปแบบการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนาร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยแบบพหุเทศกรณีศึกษาผลการวิจัย พบว่า คณะหนังตะลุงมีความต้องการจำเป็นในด้านการแสวงหาความรู้และด้านการจัดเก็บความรู้เป็นขั้นตอนที่มีปัญหามากที่สุดและยังเป็นลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุดส่วนคุณค่าของหนังตะลุงจำแนกออกเป็น 2 ด้านหลักคือด้านการพัฒนาบุคคล และด้านการพัฒนาสังคม และแนวทางในการอนุรักษ์หนังตะลุงจำเป็นต้องเสริมสร้างและพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เป็นนายหนังตะลุง ลูกคู่หรือนักดนตรี ผู้รับหนังตะลุง ผู้ดูหรือผู้ชม และผู้ส่งเสริมหนังตะลุง การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของการจัดการความรู้และองค์ประกอบร่วมโดยองค์ประกอบของการจัดการความรู้ มีองค์ประกอบย่อย 8 ประการ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) โอกาสของการเรียนรู้ 3) สร้างเครือข่ายในการทำงาน 4) กิจกรรมต่อเนื่อง 5) การจัดการ 6) ค่านิยมร่วมกัน 7) การใช้เทคโนโลยี และ 8) อยู่ในความดูแลของภาครัฐ ส่วนผลการประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิชาติ ใจอารีย์ (2557) ศึกษา รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ใน 3 องค์ประกอบ คือองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้และปัจจัยเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี เครื่องมือที่ใช้คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การศึกษาจากเอกสาร ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน และตัวแทนชาวบ้าน ใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล (content analysis) ผลการศึกษา พบว่า 1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย มี 2 ลักษณะคือ (1) ภูมิปัญญาดั้งเดิม และ (2) ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ 4 ชนิดคือ หน่อไม้ตอง หน่อไม้ต้ม หน่อไม้แห้ง

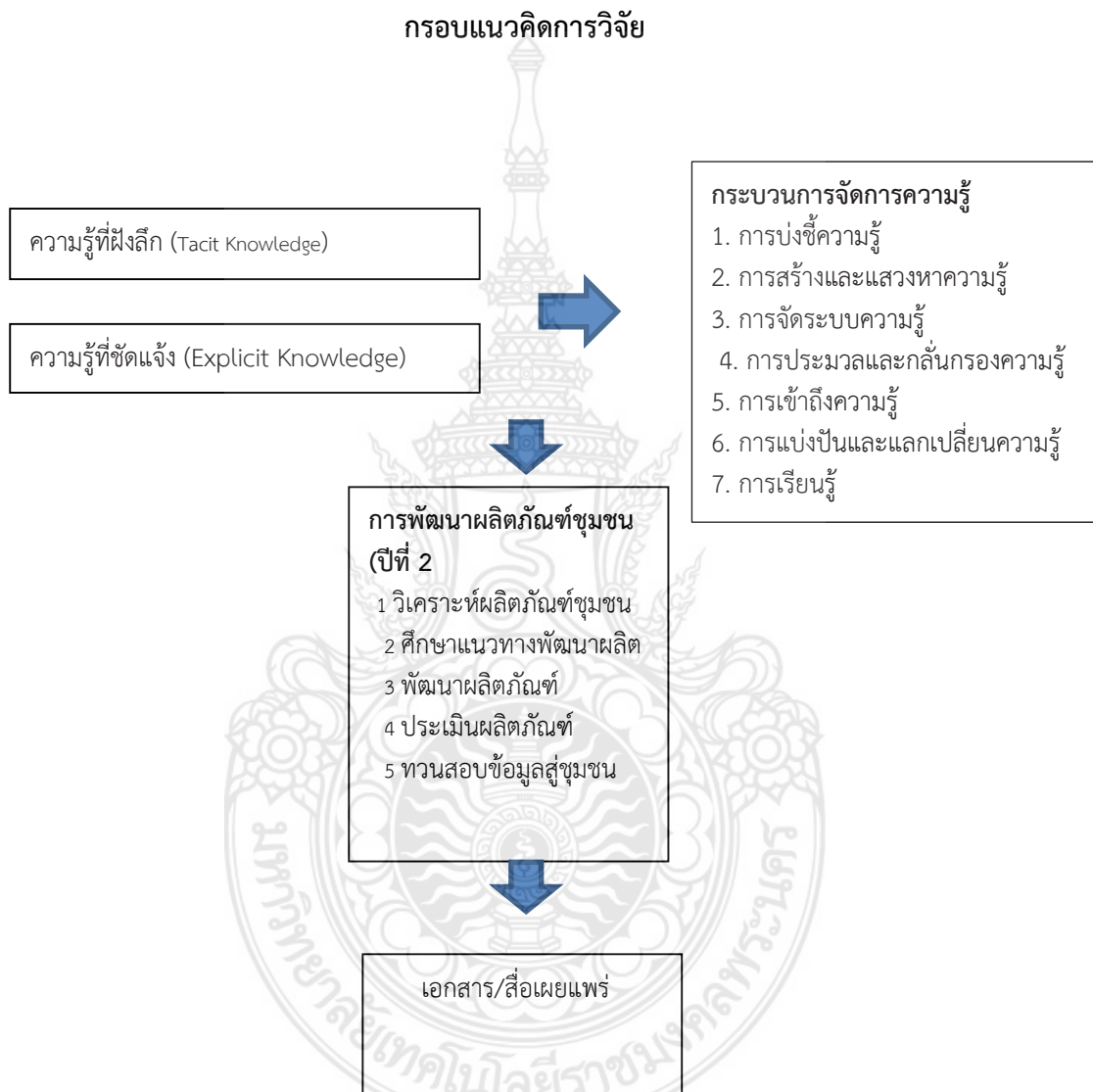
และหน่อไม้ซุบซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความรู้ความสามารถของคนในชุมชน และความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรการเรียนรู้ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นวิถีชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1)การกำหนดความรู้ผ่านการพิจารณาว่าเป็นความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้ใหม่ที่ประยุกต์จากภูมิปัญญาเดิม (2) การแสวงหาความรู้ที่มาจาก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและการ ส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก (3)การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุย และปรึกษาหารือ เพื่อการแก้ปัญหาในกระบวนการแปรรูป (4) การจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่เป็นการจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคลไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและ (5) การถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไม่เป็นทางการผ่าน สมาชิกภายในครัวเรือน และ 3) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จของการจัดการความรู้ที่สำคัญ ได้แก่(1)ความรู้ด้านการ จัดการความรู้ (2) วัฒนธรรม/วิถีชุมชน (3)ผู้นำชุมชน (4) ทรัพยากรท้องถิ่น และ(5)โครงสร้างพื้นฐาน

งามนิจ กุลกัน (2556) ศึกษาการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีโดยเสนอทั้งปัญหา อุปสรรค พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการจัดการองค์ความรู้ของ วัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ปัจจัยที่ศึกษาประกอบด้วยการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม วิธีการอนุรักษ์และถ่ายทอดรวมถึงการส่งเสริมวัฒนธรรม ประชาชนและเจ้าหน้าที่การประชาสัมพันธ์และ งบประมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 64 คน สถิติที่ใช้ในการ วิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าสถิติร้อยละ ประกอบการพรรณนา ผลการศึกษา พบว่าการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ท้องถิ่น ยังไม่มีการจดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตโดยอาศัย การจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่ม อาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆเป็นประจำทุกปีได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และวัยรุ่นยังไม่ให้ความสนใจ ทำให้ประชาชนไม่มีการ รวมกลุ่มเนื่องจากขาดผู้นำ มีเพียงช่องทางในการประชาสัมพันธ์ได้แก่ อินเทอร์เน็ต รถประกาศ ป้ายประกาศ หนังสือ จดหมาย ใบปลิว แต่ยังไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่องและไม่น่าสนใจ อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ประการ สุดท้ายขาดความรู้เรื่องการบริหารงบประมาณ ดังนั้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมา ได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้

พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เก็บข้อมูลโดยการ จัด ประชุมระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมาย การวิจัยเลือกแบบเจาะจงจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวจำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า การถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมบ้านนาเสียวสรุปได้ 2 วิธี ได้แก่ วิธีการสาธิตและวิธีปฏิบัติจริง การถ่ายทอด กระบวนการทอผ้าทั้งสองวิธีดังกล่าวเป็นการถ่ายทอดโดยตรง และใช้วิธีเดียวกันในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนทั้ง

เด็กและผู้ใหญ่ เทคนิคสำคัญของวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าที่ได้ผลดีที่สุดส่วนใหญ่จะสอนแบบตัวต่อตัว หรือสอนเป็นรายคน เป็นวิธีสอนแบบดั้งเดิม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหม ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้

กรอบแนวคิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากผู้บริหารส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ของตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ และแนวคำถามการสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนการวิจัย

1. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) พิจารณาความสอดคล้องและบริบทที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลตามแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้วิธี SWOT ANALYSIS จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค
3. สนทนากลุ่มการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีประเด็นการสนทนา ดังนี้
  - 3.1 องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีที่มาจากที่ใด ใช้กระบวนการใดในการศึกษา เคยได้รับการอบรมหรือได้รับความรู้เพิ่มเติมอย่างไร รวมถึงมีประสบการณ์การใช้องค์ความรู้ได้อย่างไร
  - 3.2 วิธีดำเนินการ/ขั้นตอน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้มีวิธีดำเนินการ/ขั้นตอนอย่างไรบ้าง สามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรในลักษณะใดได้บ้าง จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ลักษณะของภูมิปัญญาที่มีลักษณะอย่างไร
  - 3.3 การเผยแพร่ความรู้ มีการเผยแพร่ในลักษณะใด ทำอย่างไรให้ภูมิปัญญานี้มีความยั่งยืน
  - 3.4 การจัดการความรู้ จะจัดการความรู้ได้อย่างไร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างนักวิจัยและผู้ช่วยวิจัย
2. ประสานผู้นำชุมชนแต่ละอำเภอเพื่อชี้แจงรายละเอียดงานวิจัยพร้อมขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากประชาชนในท้องถิ่น
- 3 กำหนดนัดหมายวัน เวลา เพื่อพบกับกลุ่มตัวอย่างและชี้แจงงานวิจัยอีกครั้งพร้อมขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์

4 ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนในการตอบคำถามสัมภาษณ์ หากไม่สมบูรณ์ขอความร่วมมือกลุ่มตัวอย่างตอบคำถามเพิ่มเติม

การตรวจสอบข้อมูล

ในการจัดเก็บข้อมูลเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น เพื่อให้ข้อมูลเป็นไปตามข้อเท็จจริงมีความเที่ยงตรง (Validity) และเชื่อถือได้ (Reliability) โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและแม่นยำมากที่สุด จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้

1 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) เป็นการตรวจสอบเพื่อพิสูจน์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาว่าถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบแหล่งข้อมูลแหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล

2 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) เป็น การตรวจสอบเพื่อเพื่อพิสูจน์ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามของผู้วิจัยกับผู้ร่วมวิจัย ว่าหลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว มีความแตกต่างกันหรือไม่ ในกรณีที่มีความแตกต่างกัน จะตรวจสอบว่ามีเหตุผลเนื่องมาจากอะไร เพื่อทำความเข้าใจในข้อมูลให้มีความถูกต้องมากที่สุด

3 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธี (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบเพื่อพิสูจน์วิธีการเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกัน แต่มีแตกต่างและหลากหลายกัน ได้แก่ การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อยืนยันข้อมูลในภาพรวมของแต่ละกลุ่มไปพร้อมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) พิจารณาความสอดคล้องของความคิดเห็น และความเป็นไปได้ของข้อมูลของผู้ร่วมการสนทนากลุ่มตามแนวคิดการจัดการความรู้

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา โดยตรวจสอบสมมติฐานนั้นเป็นขั้น ๆ ไป จนมั่นใจว่าเป็นข้อค้นพบที่สามารถลงเป็นข้อสรุปได้ และการวิจัยเชิงคุณภาพยังเป็นการศึกษาจากการใช้แนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายในการพิจารณาปรากฏการณ์ ดังนั้น ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้วิจัยได้สัมผัสกับ

รูปธรรมของปรากฏการณ์นั้นก็จะนำแนวคิด ทฤษฎี ที่หลากหลายมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วย

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกได้ 3 วิธี ดังนี้

7.1 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก

7.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อความบรรยายเหมือนกัน แต่เป็นการกระทำกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร จะกระทำโดยการพยายามทำให้ข้อมูลนั้นเป็นจำนวนที่นับได้ มักใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารในการวิจัยเอกสาร

7.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) เป็นการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น สามารถทำได้โดยการที่ผู้วิจัยสังเกต หรือรวบรวมข้อมูลได้หลาย ๆ อย่าง แล้วนำมาแยกตามชนิดนำมาเปรียบเทียบกัน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การถอดเทปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างละเอียด ชนิดคำต่อคำ (Transcribing Interview) (Beck, 1994: 254-267) ห้ามมีการข้ามประโยคบางประโยคที่ผู้วิจัยตัดสินใจเองว่า “ไม่มีความสำคัญ” เพราะข้อมูลบางอย่างอาจนำมาใช้ในการตรวจสอบในภายหลัง (ศากุล ช่างไม้, 2546: 164-173)

2) การจัดเตรียมข้อมูล (Data Management) เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพไม่เน้น การใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จึงต้องมีการจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยข้อมูลที่จดบันทึกอาจจัดเตรียมเป็นลักษณะแฟ้มต่าง ๆ และนำข้อมูลเหล่านี้มาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

3) การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorizing) หรือการทำดัชนีข้อมูล (Indexing) เป็นการเลือกคำบางคำมาใช้เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยดัชนีข้อมูลนี้อาจเป็นคำ (Words) เป็นประโยค (Sentence) เป็นแนวคิด (Concept) ก็ได้

4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและการตัดทอนข้อมูล (Memo Data Reduction) การทำข้อสรุปชั่วคราว เป็นการลงเขียนข้อสรุปแต่ละเรื่อง การทำข้อสรุปชั่วคราวจึงเป็นการลดขนาดข้อมูลและช่วยกำจัดข้อมูลที่ไม่ต้องการออกไปได้

5) การเสนอข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์และการนำเสนอ (Displaying Data for Analysis and Presentation) เป็นการนำข้อสรุปย่อย ๆ มาเชื่อมโยงกัน เพื่อหาข้อสรุปซึ่งจะตอบปัญหาการวิจัย โดยอาจจัดทำเป็นแผนที่ (Map) แผนภูมิ (Charts) ตารางบรรจุเนื้อหา (Matrices) เครือข่ายของเหตุและผล (Causal Network) การจัดแบ่งประเภทของคำ ความคิด ความเชื่อ (Taxonomies or Ethno classifications)

6) การประมวลและสรุปข้อเท็จจริง (Drawing and Verifying Conclusions) ได้แก่ การค้นหาแบบแผน การจัดกลุ่ม การวิเคราะห์ปัจจัย การระบุความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ การเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีกับสิ่งที่ค้นพบ ความสำเร็จของการสร้างบทสรุปขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของข้อมูลที่เป็นข้อสรุปย่อย ประกอบกับความเป็นสหวิทยาการในตัวผู้วิจัย นั่นคือ ถ้าข้อมูลดี โอกาสที่จะได้บทสรุปที่ดีก็มีมาก และถ้าผู้วิจัยมีความสามารถในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ดีมีความรู้หลากหลายเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะทำให้บทสรุปนั้นมีความน่าสนใจมากขึ้น

7) การพิสูจน์บทสรุป เป็นการโยงข้อสรุปเชิงนามธรรมกลับไปสู่รูปธรรม ในเหตุการณ์ใหม่อีกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าบทสรุปที่ทำไว้นั้นเหมาะสมดีแล้ว มีความน่าเชื่อถือ วิธีการที่นักวิจัยอาจนำมาใช้ยืนยันความถูกต้องของข้อสรุป ได้แก่ การตรวจสอบความเป็นตัวแทนของข้อมูลว่ามาจากแหล่งที่เป็นตัวแทนจริงหรือไม่ การตรวจสอบตัวนักวิจัยเองว่ามีอคติหรือไม่ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การประเมินคุณภาพของข้อมูล และอาจตรวจสอบบทสรุปที่ได้กับผู้ให้ข้อมูล เป็นต้น (Morse & Field, 1996: 113) เมื่อแน่ใจว่าบทสรุปที่ได้มีความเหมาะสมน่าเชื่อถือ จึงทำเป็นรายงานเผยแพร่ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์สู่ความยั่งยืน โดยเลือกตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งขอเสนอผลการศึกษา ดังนี้

1. บริบทพื้นที่
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางคูรัด

บริบทพื้นที่

ตำบลบางคูรัดเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเกษตร มีคลองหลายสายไหลผ่าน บางคูรัดห่างจากอำเภอบางบัวทอง 12 กิโลเมตร

เขตพื้นที่ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 19.7 ตารางกิโลเมตร หรือ 12,312.5 ไร่ (<https://www.bangkurud.go.th/public/>) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลพิมลราช อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี
 ทิศใต้ ติดกับ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง และตำบลบางแม่นาง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
 ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลทวีวัฒนา และ ตำบลหนองเพรางาม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ประวัติความเป็นมา

บ้านบางคูรัดหรือบางคูัด เป็นชุมชนชาวนาดั้งเดิมที่เกิดจากการขยายพื้นที่ทำนาต่อเนื่องจากคลองบางใหญ่ซึ่งเป็นคลองสายหลักที่ขุดเชื่อมจากคลองอ้อมไปบรรจบแม่น้ำท่าจีน ก่อนพ.ศ. 2445 ตำบลบ้านใหม่ในขณะนั้นยังคงเป็นป่า มีผู้คนเข้าไปจับจองหักร้างถางพงป่าเพื่อทำนากันมากจนเกิดเป็นชุมชนบ้านใหม่ การจับจองที่ดินเพื่อทำนาได้ขยายมาทางเหนือของคลองบางใหญ่ ชาวบ้านที่ทำนาจึงขุดทางน้ำซึ่งเรียกว่า “คู” เพื่อส่งน้ำไปในที่นา

ต่อมาทางราชการได้ขุดคลองพระราชพิมลทางด้านเหนือของคลองบางใหญ่ ผู้คนจึงเข้ามาตั้งบ้านเรือนตามคลองพระราชพิมลจนถึงชุมชนบ้านใหม่ การขุดคลองเพื่อเป็นทางส่งน้ำสำหรับทำนาและสัญจรทางน้ำ คูหรือคลองที่ขุดขึ้นเป็นทางส่งน้ำได้ขุดต่อจากคลองบางใหญ่ไปเชื่อมกับคลองที่ติดต่อกับคลองบางไผ่ และคลองพระราชพิมล คลองที่ขุดไว้นี้ได้เปลี่ยนสภาพจากคลองส่งน้ำเป็น”คลองลัด” ในการเดินทางทางน้ำ

เกิดเป็นชุมชนบางคูวัด มีชุมชนและตลาดเกิดขึ้นที่ปากคลองบางคูวัด อาณาเขตของบ้านบางคูวัดกินพื้นที่มาถึงปลายคลองบางไผ่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา

พ.ศ. 2427 ทางราชการได้จัดตั้งแขวงบ้านแหลมใหญ่และเกาะศาลากุน พื้นที่ของบ้านบางคูวัดหรือบางคูวัด ได้เข้ามาอยู่ในเขตการปกครองของแขวงบ้านแหลมใหญ่และเกาะศาลากุน (ซึ่งเปลี่ยนเป็นอำเภอปากเกร็ดในปัจจุบัน) พ.ศ.2445 มีการจัดตั้งอำเภอบางบัวทองแยกจากอำเภอปากเกร็ด อาณาเขตของอำเภอบางบัวทองในขณะนั้น ทางทิศใต้ติดต่อกับคลองบางใหญ่ ฝั่งเหนือทั้งหมดของคลองบางใหญ่คือบ้านบางคูวัด

ปี 2490 มีประกาศกระทรวงมหาดไทยเปลี่ยนแปลงเขตตำบลเดิมขอตั้งตำบลใหม่ และแบ่งพื้นที่บางส่วนจากตำบลหนองปรือตั้งเป็นตำบลบางคูวัด และได้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือพื้นที่บริเวณปากคลองบางคูวัดเป็นพื้นที่ของตำบลบ้านใหม่ อำเภอบางใหญ่ และพื้นที่ปลายคลองบางคูวัดเป็นพื้นที่ของตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง

ลักษณะกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีลำคลองไหลผ่านพื้นที่หลายหมู่บ้าน เช่น คลองบางคูวัด คลองชอก คลอง-ปลายบัว คลองหนามแดง คลองไกร คลองชมพูเตช คลองพระไอย คลองสายยู คลองเกาะเกรียง

ลักษณะภูมิอากาศ

อยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุม 2 ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมในช่วงฤดูหนาว กับมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้ พัดปกคลุมในช่วงฤดูฝน ฤดูกลาง แบ่งเป็น 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน

อุณหภูมิ

อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28-30 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 32-34 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 24-26 องศาเซลเซียส

ฝน

ปริมาณน้ำฝนตลอดปีอยู่ระหว่าง 1200 – 1400 มิลลิเมตร

ลักษณะของดิน

กลุ่มชุดดินที่ 2 ลักษณะเด่น กลุ่มดินเหนียวลึกมาก ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมาก อาจพบจุดประสีเหลืองฟางข้าว ของสารประกอบกำมะถันลึก กว่า 100 ซม. จากผิวดิน สมบัติของดิน เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำนํ้า และตะกอนน้ำทะเลแล้วพัฒนาในสภาพน้ำ กร่อย ดินมีการระบายน้ำ มีเนื้อดินเป็นดินเหนียว ดินจัดหน้าดินอาจแตกกระแหงเป็นร่องลึกในฤดูแล้ง และมีรอยอุ้มน้ำ ในดิน สีดินเป็นสีเทาหรือสีเทาแก่ มีจุดประสีน้ำตาล สีเหลือง หรือสีแดงปะปนตลอดชั้นดิน อาจพบผลึกยิปซัมบ้างเล็กน้อย แล้วพบชั้นดินเหนียวสีเทาที่มีจุดประสีเหลืองของสารจาโรไซต์ทับอยู่บนชั้นดินเลน ความอุดมสมบูรณ์ ปานกลาง

ลักษณะของแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำทางการเกษตร มีคลองธรรมชาติ ปริมาณน้ำเพียงพอต่อการทำการเกษตรตลอดทั้งปี แหล่งน้ำกิน น้ำใช้ (หรือน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค) เป็นระบบประปาของส่วนภูมิภาค

ด้านการเมือง/การปกครอง

เขตการปกครอง เทศบาลเมืองบางคูวัด แบ่งออกเป็น 10 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านปลายคลองบางคูวัด

หมู่ 2 บ้านหนองนกแฝก

หมู่ 3 บ้านหนองโสน

หมู่ 4 บ้านหนองกระตี่

หมู่ 5 บ้านหนองอ้ายปรัง

หมู่ 6 บ้านลาดกระแฉด

หมู่ 7 บ้านรางละกอ

หมู่ 8 บ้านหนองผักตบ

หมู่ 9 บ้านคลองตาชม

หมู่ 10 บ้านคลองนายหลัก

ประชากร

เทศบาลเมืองบางคูวัดมีประชากรรวมทั้งสิ้น 40,288 คน จำแนกเป็นเพศชายจำนวน 18,666 คน คิดเป็นร้อยละ 46.33 เพศหญิงจำนวน 21,622 คน คิดเป็นร้อยละ 53.67 มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 16,548 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 1,997.92 คนต่อตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ กันยายน 2563)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร		
		ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านปลายคลองบางคูวัด	336	357	693
2	บ้านหนองนกแฝก	947	1,128	2,075
3	บ้านหนองโสน	2,563	3,022	5,585
4	บ้านหนองกระตี่	2,928	3,330	6,258
5	บ้านหนองอ้ายปรัง	8,796	10,328	19,124
6	บ้านลาดกระแฉด	435	528	963
7	บ้านรางละกอ	631	629	1,260

8	บ้านหนองผักตบ	1,459	1,670	3,129
9	บ้านคลองตาชม	273	318	591
10	บ้านปลายคลองนายหลัก	298	312	610
	รวม	18,666	21,622	40,288

(ข้อมูล ณ กันยายน 2563)

กลุ่มมวลชนที่จัดตั้งขึ้น

- ลูกเสือชาวบ้าน 1 รุ่น จำนวน 250 คน
- สถานีตำรวจชุมชนตำบลบางคูรัด จำนวน 70 คน
- ศูนย์เยาวชนเทศบาลเมืองบางคูรัด จำนวน 200 คน

การรวมกลุ่มของประชาชน

- กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 2 กลุ่ม
- กลุ่มเศรษฐกิจ จำนวน 3 กลุ่ม
- กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 10 กลุ่ม
- ชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 14 กลุ่ม
- แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 1 กลุ่ม

หน่วยธุรกิจชุมชน

- ธนาคาร จำนวน 1 แห่ง
- ร้านทอง จำนวน 3 แห่ง
- ปั้มน้ำมัน (ปั้มหลด ปั้มหยอดเหรียญ) จำนวนรวม 9 แห่ง
- โรงงานอุตสาหกรรมและโกดัง (ขนาดย่อม ขนาดกลาง) จำนวน 60 แห่ง
- ร้านซ่อมรถยนต์ – รถจักรยานยนต์ จำนวน 30 แห่ง
- ร้านวัสดุก่อสร้าง จำนวน 14 แห่ง
- ร้านค้าแก๊สหุงต้ม จำนวน 3 แห่ง
- ร้านค้าปลีกและมินิมาร์ท จำนวน 228 แห่ง
- บ้านเช่า ห้องเช่า จำนวน 44 แห่ง
- ร้านจำหน่ายหรือซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์สื่อสาร และอื่น ๆ จำนวน 19 แห่ง
- สถานที่รับเลี้ยงเด็ก จำนวน 1 แห่ง

ระบบบริการพื้นฐาน

การคมนาคมขนส่ง

ตำบลบางคูวัดมีเส้นทางคมนาคมที่ใช้สัญจรของประชาชนทั้งทางน้ำและทางบก มีทางยกระดับจากแยกบางนามาลงที่สี่แยกบางคูวัด สู่อถนนสาย 345 มีรถโดยสารประจำทางหลายสายเป็นโครงการเครือข่ายในการสัญจรที่สำคัญ เอื้อต่อการเดินทาง การประกอบอาชีพของประชาชน

จำนวนถนนในตำบลบางคูวัด มีดังนี้

- 1) ถนนลูกรัง จำนวน 3 สาย
- 2) ถนนแอสฟัลต์ จำนวน 1 สาย
- 3) ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 2 สาย
- 4) ถนนหินคลุก จำนวน 2 สาย
- 5) สะพาน คสล. จำนวน 28 แห่ง

ระบบเศรษฐกิจ

ประชากรที่มีภูมิลำเนาในเขตเทศบาลเมืองบางคูวัด มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 322,019 บาทต่อครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ค้าขาย รับจ้างทั่วไป รับราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ พนักงานบริษัท ธุรกิจส่วนตัว และ อื่น ๆ

การเกษตร

- เป็นการทำนาในเขตชลประทาน พื้นที่ทำนาจำนวน 4,591 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 750 กิโลกรัมต่อไร่ ต้นทุนการผลิต 4,000 / ไร่

- ไม้ผล พื้นที่ปลูกไม้ผล จำนวน 478 ไร่ ปลูกไม้ผลหลากหลายชนิด เช่น มะม่วง กล้วย มะพร้าว ชมพู่
- พืชไร่ พื้นที่ปลูก พืชไร่ จำนวน 6 ไร่ ได้แก่ อ้อย ข้าวโพด เผือก
- ผัก พื้นที่ปลูกผัก จำนวน 55 ไร่ ได้แก่ คะน้า ถั่วฝักยาว ผักบุ้งจีน

การพาณิชย์และกลุ่มอาชีพ

- กลุ่มทุกประเภท 12 กลุ่ม แยกประเภทกลุ่ม
- กลุ่มอาชีพ 12 กลุ่ม
- กลุ่มผลิตภัณฑ์ OTOP 6 กลุ่ม

อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา, ทำสวน, ทำไร่

อาชีพเสริม ค้าขาย, รับจ้าง

ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

การนับถือศาสนา

- ประชากรนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 99.74 ของประชากรรวมทั้งตำบล (โดยประมาณ)

- ประชากรนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 0.17 ของประชากรรวมทั้งตำบล (โดยประมาณ)
  - ประชากรนับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 0.05 ของประชากรรวมทั้งตำบล (โดยประมาณ)
- ผู้นับถือศาสนาพุทธเกือบทั้งหมดของจำนวนประชากรทั้งหมดในเขตพื้นที่ตำบลบางคูวัด และมีวัดจำนวน 5 วัดในพื้นที่ ได้แก่

- 1) วัดบางคูวัดใน เจ้าอาวาสชื่อพระครูสุธรรมมาภิรัต
- 2) วัดบางคูวัดกลาง เจ้าอาวาสชื่อพระสมุทรสัญญา ฐานมงคล
- 3) วัดบางคูวัดนอก เจ้าอาวาสชื่อพระอธิการขวัญ นาตธรรมโม
- 4) วัดเกาะเกรียง เจ้าอาวาสชื่อพระเกรียงศักดิ์ ธรรมโต
- 5) วัดบางตะไนย์ เจ้าอาวาสชื่อพระครูปราโมทย์สารคุณ

มีศาลเจ้า จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่

- 1) ศาลเจ้าพ่อสามศาล หมู่ที่ 6
- 2) ศาลหลวงปู่ยิ้ม หมู่ที่ 7
- 3) ศาลหลวงปู่ฟุ้ง หมู่ที่ 10

ประเพณีและงานประจำปี

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เทศบาลเมืองบางคูวัดมีการจัดประเพณีท้องถิ่นตามวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ได้แก่

1. ประเพณีทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่
2. ประเพณีวันสงกรานต์/วันครอบครัว/วันผู้สูงอายุ
3. ประเพณีแห่เทียนในวันเข้าพรรษา/วิสาขบูชา/อาสาฬหบูชา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคูวัด

ผลการดำเนินการของการจัดการความรู้ท้องถิ่นในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและการจัดกิจกรรม Focus Group ที่ใช้ในการศึกษาซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และ ประชาชน ในพื้นที่ พบว่าสภาพพื้นที่เทศบาลตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี มีความหลากหลายทางองค์ความรู้ในพื้นที่ สภาพของประชาชนสิ่งแวดล้อม และการประกอบอาชีพ ซึ่งได้แก่

ผลิตภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่

1. ข้าวแช่โบราณ ป้าเฉลียว คุ่มเกิด
ที่อยู่ 8/88 หนองอ้ายปรัง หมู่ 5 บางไผ่-หนองแพร่างาย ตำบลบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
085-1453862 , 086-3720979

ที่มา: <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

ที่มา ข้าวแช่ คือ อาหารชนิดหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยข้าวสุกแช่น้ำเย็น (น้ำลอยดอกมะลิ) กินคู่กับเครื่องเคียงต่าง ๆ อย่างเช่น ลูกกะปิ พริกหยวกสอดไส้ ผักกาดเค็มผัดหวาน ปลาแห้ง และเครื่องผัดหวานต่าง ๆ โดยเชื่อกันว่า ข้าวแช่นั้นเดิมทีเป็นอาหารพื้นบ้านของชาวมอญ นิยมทำสังเวทเวทดาในช่วงตรุษสงกรานต์ ต่อมาชาววังรับไปปรับปรุงจึงทำให้ได้ชื่อว่า "ข้าวแช่เสวย" หรือ "ข้าวแช่ชาววัง" ในปัจจุบันข้าวแช่หา কিন่าง่ายขึ้น ส่วนเครื่องเคียงต่าง ๆ ก็ปรับเปลี่ยนส่วนผสมได้เล็กน้อยตามสมัย เพราะบางส่วนผสมก็หาซื้อได้ง่ายแล้ว

การเตรียมน้ำข้าวแช่

1. เทียนอบ ๆ หม้อดินปิดฝาสนิท 1 คืบแล้ว ใส่น้ำต้มสุก ทิ้งไว้ให้เย็น
2. ดอกกระดังงา 3-5 ดอก ลนด้วยเปลวไฟเทียนอบ แล้วฉีกใส่หม้อน้ำ
3. ดอกมะลิ เลือกดอกใกล้จะบาน ปลิดก้านออกล้างน้ำให้สะอาด ตอนค้ำพอแหม้มหยิบลงลอย

ที่ละดอกอย่าให้แน่นนัก ปิดฝาทิ้งไว้ รุ่งเช้าค่อย ๆ ซ้อนขึ้นจากน้ำเบา ๆ มือ กรองน้ำปิดฝาให้สนิท

การหุงข้าว

ส่วนผสม	
ข้าวเจ้าเก่า	1 ถ้วยตวง
น้ำลอยดอกมะลิ	5 ถ้วยตวง
น้ำมะนาว	1 ช้อนชา

วิธีทำ

1. ซาวข้าวให้สะอาด
2. เทน้ำใส่หม้อ ใส่น้ำมะนาว ตั้งไฟพอเดือด ใส่ข้าว ลดไฟลง พอข้าวสุกเป็นตากบเทใส่ตะแกรง ยกตะแกรงวางบนปากชามอ่าง ใส่น้ำเย็นจนท่วมข้าวนิดหน่อย ปล่อยให้จมน้ำเย็น
3. ชัดข้าวโดยใช้มือสีข้าวไปมากับตะแกรงเบา ๆ มือ ระวังอย่าให้แรงมากเมื่อดข้าวจะหัก ชัดพอให้ข้าวหมดเมือกขึ้นเป็นเงาและเม็ดข้าวใส
4. พู่ข้าวบางในอ่างล้างถึง เทข้าวลงบนผ้าหนึ่งใ้ในน้ำเดือดประมาณ 4-5 นาที พอข้าวไม่เป็นไตสุกระอุตียกลงปล่อยให้เย็น
5. ท่อ ด้วยผ้าขาวบาง วางบนน้ำแข็งก้อนใหญ่ หรือเก็บในตู้เย็นช่องธรรมดา
6. เวลาจะรับประทาน ตักข้าวใส่ถ้วย ใส่น้ำข้าวแช่พอท่วมข้าวใส่น้ำแข็งทุบ รับประทานกับเครื่องชนิดต่าง ๆ

เครื่องเคียง

กะปิตอด พริกหยวกสอดไส้ หัวหอมสอดไส้ ปลาช่อนผัดหวาน หัวผักกาดเค็มผัดหวาน

ลูกกะปิตอด

ส่วนผสม

ปลาตุ๋นย่างแกะเอาแต่เนื้อ	150 กรัม
กระชายหันแว่นบาง	30 กรัม
ตะไคร้ซอย	3 ช้อนโต๊ะ
หอมแดงซอยหยาบ	1 / 2 ถ้วยตวง
กะปิปกติ	50 กรัม
น้ำตาลปีบ	160 กรัม
กะทิ	3 / 4 ถ้วยตวง
ไข่เป็ด	1 ฟอง
แป้งข้าวเจ้า	6 ช้อนโต๊ะ
น้ำปูนใส	3 - 4 ช้อนโต๊ะ
น้ำมันพืชสำหรับทอด	3 ถ้วยตวง

วิธีทำ

1. โขลกตะไคร้ กระชาย หอมแดง ให้ละเอียด ใส่กะปิ เนื้อปลาทอด โขลกต่อจนเป็นเนื้อเดียวกัน
2. ใส่กะทิลงในกระทะตั้งไฟให้เดือด ตักส่วนผสมข้อที่ 1 ลงผัด ใส่น้ำตาลปีบ ผัดให้แห้ง ตักขึ้นพักไว้ให้เย็นเป็นก้อนเล็ก ๆ
3. นำแป้งข้าวเจ้าใส่ภาชนะ ใส่ไข่เป็ด คนให้เข้ากัน ค่อย ๆ ใส่น้ำปูนใส ให้มีลักษณะข้นปานกลาง
4. ใส่น้ำมันพืชลงในกระทะตั้งไฟปานกลาง พอน้ำมันร้อนนำกะปิที่ปั้นไว้ลงชุบในน้ำแป้งใส่ลงทอดพอเหลือง ตักขึ้นพักให้สะเด็ดน้ำมัน

ปลาหวาน

ส่วนผสม

ปลาช่อนนึ่งสุกแกะเอาแต่เนื้อ	450 กรัม
น้ำตาลปีบ	350 กรัม
แบะแซ	60 กรัม
น้ำเปล่า	50 กรัม
เกลือป่นหยาบ	3 ช้อนชา
น้ำมันเจียวหอม	3 ช้อนโต๊ะ

วิธีทำ

1. นำเนื้อปลาไหลอกให้เป็นปุย
2. ตั้งกระทะใส่น้ำมันเจียวหอมเล็กน้อย นำเนื้อปลาลงคั่วพุดพ้อแห้ง ตักใส่ภาชนะ
3. ใส่น้ำมันเจียวหอมที่เหลือ น้ำตาลปีบ เกลือป่น แปะแซ น้ำเปล่า คนให้เข้ากัน ใสเนื้อปลา ผัดต่อจนแห้ง มีลักษณะเหนียว ตักขึ้นพักไว้

หัวผักกาดผัดหวาน

ส่วนผสม

หัวผักกาดเค็มหั่นเส้นยาว	200 กรัม
น้ำตาลปีบ	70 กรัม
น้ำเปล่า	1 / 4 ถ้วยตวง
กระเทียมสับ	1 ช้อนชา
น้ำมันพืช	2 ช้อนโต๊ะ

วิธีทำ

1. ล้างหัวผักกาดเค็มหลายๆน้ำ จนคลายความเค็ม ผึ่งให้สะเด็ดน้ำ
2. ตั้งกระทะใส่น้ำมันพืชพอร้อน ใส่กระเทียมลงเจียวพอเหลืองหอม ใส่หัวผักกาด ผัดจนหอม ใส่น้ำตาลปีบ น้ำเปล่า ผัดไฟอ่อนจนกระทั่งแห้งและเหนียวจะมีลักษณะเงาใสตักขึ้น

พริกหยวกยัดไส้

ส่วนผสม

พริกหยวก	10-15 เม็ด
หมูสับ	200 กรัม
เนื้อกุ้ง	200 กรัม
ไข่ไก่	2 ฟอง
กระเทียม	2 ช้อนโต๊ะ
รากผักชี	2 ช้อนชา
พริกไทยป่น	1 ½ ช้อนชา
น้ำปลา	1 ช้อนชา
เกลือป่นไทย	1 / 2 ช้อนชา
น้ำตาลปีบ	1 ช้อนชา

วิธีทำ

1. ล้างพริกหยวก คว้านไส้ออก เก็บขั้วพริกไว้
2. โขลกรากผักชี กระเทียม พริกไทย ให้ละเอียด ผสมกับหมูสับ เนื้อกุ้ง เต็มน้ำปลา คนให้เข้ากันและจนเหนียว บรรจุลงในพริกหยวกและหอมแดง ปิดขั้วพริกที่เก็บไว้ นำไปนึ่งให้สุก 10 นาที ทิ้งไว้ให้เย็น
3. ต่อยไข่ คนพอเข้ากัน โรยเป็นตาข่ายในกระทะแบน เมื่อเย็นแล้วนำมาห่อพริกซ้อ 2 ให้สวยงาม

ข้าวแช่โบราณ ของป่าเฉลียว มีเครื่องเคียง ได้แก่ ลูกกะปิทอด หัวไชโป๊ผัดหวาน หมูฝอย , ปลาเยีสน , พริกหยวกผัดใส่หมู ซึ่งข้าวแช่ ถือเป็นอาหารที่นิยมรับประทานในหน้าร้อน ของชาวจังหวัดเพชรบุรี ข้าวแช่โบราณ สูตรของป่าเฉลียวเป็นที่นิยมค่อนข้างมาก สามารถหาซื้อได้ตามห้างสรรพสินค้าที่จัดบูธสินค้า และงาน OTOP ทั่วไป ราคา 50 - 150 บาท

2. จักสานพลาสติก นางปราณี ชิงหลิน

100/181 หมู่ที่ 3 บ้านพุกษา 19 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

ติดต่อ : โทร : 08 9926 9716

สินค้าโอท็อป 10 รายการ

ที่มา : <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

การจักสานเป็นอาชีพที่หารายได้ช่วยจุนเจือครอบครัว ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รู้จักการนำหวาย ไม้ไผ่ ก้านลานมาทำตะกร้า กระบุง ชะลอม ผลิตใช้สอยในครัวเรือน สมัยก่อนชาวบ้านจะทำไว้ใช้เอง การจักสานสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในถิ่นฐานเดิม มีผู้ทรงภูมิปัญญาถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการสืบทอดเทคนิควิธีการมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งมีพื้นฐานการพัฒนาหลายรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยมีพื้นฐานในการออกแบบจากสภาพการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และธรรมชาติที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย

ในอดีตแต่ละท้องถิ่นมีไผ่ หวาย ลาน ชาวบ้านจึงนำมาจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน แต่เมื่อวัตถุดิบหายาก มีราคาแพง หลายชุมชนจึงมีความคิดที่จะเปลี่ยนจากหวาย ไม้ไผ่เป็นจักสานพลาสติก ซึ่งได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากส่วนราชการ ให้มีการจักสานเชิงพาณิชย์ ทำให้มีอาชีพเสริม มีสถานที่ฝึกอบรม ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถทำตามความต้องการของลูกค้าเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ เน้นความสวยงาม ประณีต และเรียบร้อย เป็นได้เป็นสินค้าโอท็อประดับ 4 ดาว

จักสานพลาสติก เป็นศิลปะการจักสานที่มีลวดลายสวยงาม การออกแบบ สีสนของเส้นพลาสติก ลวดลายต่าง ๆ ตามความต้องการของลูกค้า มีความละเอียดประณีต เรียบร้อย ได้มาตรฐาน คงทน สมประโยชน์ ราคาไม่แพง มีการพัฒนารูปแบบทันสมัยอย่างต่อเนื่องและเป็นสากล แต่กระบวนการผลิตยังใช้แบบดั้งเดิม ทำให้มองเห็นคุณค่าและแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบางคูรัด เป็นผลงานจากการสร้างสรรค์ชิ้นงานที่ประสานภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ให้เข้ากันได้อย่างลงตัวและเหมาะสม

3. ดอกไม้ประดิษฐ์จากดิน

3.1 การจัดตั้งกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 3 เมษายน 2534

46/1200 หมู่ 5 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

ผู้ประสานงาน นายธนโชติ ทาแลบ โทร : 02 9560938, 08 9064 0748

มีรายการสินค้า 40 รายการ

ที่มา : <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

3.2 ดอกไม้ประดิษฐ์จากดิน , ผลิตภัณฑ์ศิลปะบนแก้ว RAIN FLOWER

50/91 หมู่ 5 หมู่บ้านพฤษภา 3 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

ติดต่อ : คุณอรพรรณ ศรีสมุด

ที่มา : <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

ที่มา ดินญี่ปุ่นก็เข้ามาในไทยในช่วงปี พ.ศ. 2530 โดยช่วงนั้นนิยมทำมาบั้นเป็นดอกไม้และตุ๊กตา ผู้สอนเป็นอาจารย์ญี่ปุ่น ซึ่งก็ได้รับความสนใจกันเป็นอย่างมาก สำหรับประเทศไทยในช่วงนั้น แต่น่าเสียดายที่ยังไม่ค่อยแพร่หลายเท่าที่ควรและเหมือนเป็นการทำเฉพาะกลุ่มมากกว่า ส่วนใหญ่แล้วนั้นจะปั้นกันเป็นงานอดิเรกไม่ใช่เพื่อการจัดจำหน่าย แต่ต่อมาเริ่มได้รับความสนใจ จนสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพได้

อุปกรณ์ทำดอกไม้ดิน

1. อุปกรณ์แบบถาวร คือ อุปกรณ์ที่ซื้อแล้วใช้ได้นาน หรือใช้ได้หลายครั้ง ไม่มีวันหมด เช่น เครื่องรีดดิน , เหล็กค้ำ , ดัมเบลต่าง ๆ , กรรไกร , พิมพ์ตัด , ลายเรซิน

- อุปกรณ์ที่ควรจะมีไว้ส่วนตัว เช่น เหล็กค้ำ , ดัมเบล , เครื่องรีดดิน , พิมพ์ตัดชนิดที่ชอบ

2. อุปกรณ์แบบกึ่งถาวร คือ อุปกรณ์ที่ใช้ได้นาน หรือใช้ได้หลายครั้ง เช่น สีน้ำมัน , ฟลอร่าเทป , กาวต่าง ๆ , พู่กัน

- อุปกรณ์ที่สำคัญ คือ สีน้ำมันเบอร์หลักคือ สีแดง - 6 , สีเหลือง - 8 , สีส้ม - 4 , สีม่วง - 47 , สีชมพู - 49 , สีชมพูม่วง - 28 , สีขาว - 40 หรือ 45

3. อุปกรณ์ที่ใช้แล้วหมดไป คือ อุปกรณ์หลัก หรือหัวใจสำคัญของการทำดอกไม้ดินญี่ปุ่น ซึ่งก็คือ ดินไทย หรือดินญี่ปุ่น ให้เลือกดินมีคุณสมบัติตามที่ต้องการมากที่สุด เช่น คลื่นง่าย แห้งแล้วนิ่ม

- ดินญี่ปุ่น ปัจจุบัน ในประเทศไทย เหลืออยู่เพียงแบบเดียว ยี่ห้อเดียวเท่านั้นที่ใช้ทำดอกไม้คือ ดินญี่ปุ่น ยี่ห้อ LUNA CLAY ผลิตที่ประเทศญี่ปุ่น

- ดินไทย ในปัจจุบัน ในเมืองไทย มีดินไทยหลากหลายยี่ห้อ จากหลายผู้ผลิต

4. ดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้าไหม คุณจุฑามาศ ศรีบุญ

ที่อยู่ 60/42 หมู่ 3 หมู่บ้านพฤษภา 14 ถนนหนองพลาย งาม ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

ติดต่อ : โทร : 084 164 8697, 085 813 5488

มผช. : 45/2546

ได้มาตรฐานโอทอป ระดับ 3 ดาว : (ปี 2547)

ที่มา : <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

อุปกรณ์

- 1.ผ้าไหม
- 2.ลวดสำเร็จ
- 3.กาวลาเทคซ์
- 4.ใบสำเร็จ
- 5.ฟรอร่าเทป (สำหรับพันก้าน)
- 6.ด้าย
- 7.ก้านสำเร็จ
- 8.กรรไกร

วิธีการทำ นำลวดสำเร็จมาแบ่งกลีบ นำผ้าไหมไปรีดให้เรียบ วางลวดที่ตัดไว้ ทากาวแล้ววางทาบกับผ้า ผึ่งลมให้แห้งแล้วตัดตามกลีบ เสร็จแล้วก็นำมาเข้าดอก พันก้านด้วยฟรอร่าเทป ไล่ใบให้เรียบร้อยและที่กลุ่มก็จะมีการทำดอกไม้หลายรูปแบบ มีแบบกระเช้าเล็ก-ใหญ่ตามขนาดและความต้องการ

5. **ผลิตภัณฑ์กระเป๋าหนังแท้/หนังแก้ว** : กลุ่มอาชีพเครื่องหนังธัญสุดา ติดต่อ : นายกิตติพงษ์ ปงผาบ 19/10 หนองกระดี่ หมู่ 4 บางไผ่-หนองเพรางาย ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
โทร : 081-6232093, 02-9270909
ประเภทผลิตภัณฑ์ : ผ้าและเครื่องแต่งกาย
จัดตั้งกลุ่มเมื่อ ปีพ.ศ. 2544 มีสมาชิก 22 คน
รายการสินค้า 113 รายการ

ที่มา : <https://www.bangkokurud.go.th/public/>

ที่มา เครื่องหนัง "THANSUDA" เริ่มต้นและพัฒนามาจากอุตสาหกรรมในครัวเรือนในปี พ.ศ. 2537 ภายใต้เครื่องหมายการค้า ดีเฟเร "DIFFEREN" ผลิตและจำหน่ายให้แก่คนรู้จัก ตามหน่วยงานราชการ และผู้ใช้แนะนำบอกต่อ เราจะเน้นคุณภาพของสินค้าและบริการ เราจะคัดสรรวัสดุดิบหนังวัวแท้คุณภาพสูงมาผลิต มีการบริการหลังการขาย และได้รับการตอบรับจากลูกค้าเป็นอย่างดี เครื่องหนัง THANSUDA จึงมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการอย่างต่อเนื่อง ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ได้มีโอกาสได้เข้าร่วมโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลให้การสนับสนุน ให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้าและ

บริการ จึงมีการขยายกิจกรรมทางด้าน การผลิต การตลาด การประชาสัมพันธ์ เทคโนโลยีและได้จดทะเบียน เครื่องหมายการค้า "THANSUDA" เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการของรัฐบาล หลังจากเข้าร่วมโครงการหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ทำให้กลุ่มอาชีพเครื่องหนังธัญสุตา จากทำแบบครอบครัว ทำกันไม่กี่คน ขายให้คนรู้จัก ก็ เริ่มทำงานแบบมีแบบแผน สร้างสถานที่ประกอบการ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ความเชื่อถือแก่ลูกค้า

6. **โมบายแม่เหล็ก หก.คิด-ทำ (Kid&Tam Limited Partnership) ติดต่อ : รพีพรรณ ภิรมย์**
 ที่อยู่ 64/327 หมู่ 3 บ้านมนวดี ถนนบางไผ่-หนองเพรางาย ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด นนทบุรี 11110
 โทร : 02 9270436, 01 6658789
 จัดตั้งเมื่อ ตุลาคม 2545
 ผลิตภัณฑ์คิด-ทำ โมบายแม่เหล็ก งานไม้ฝังลายดินเผา
 ตราสินค้า : Kid&Tam

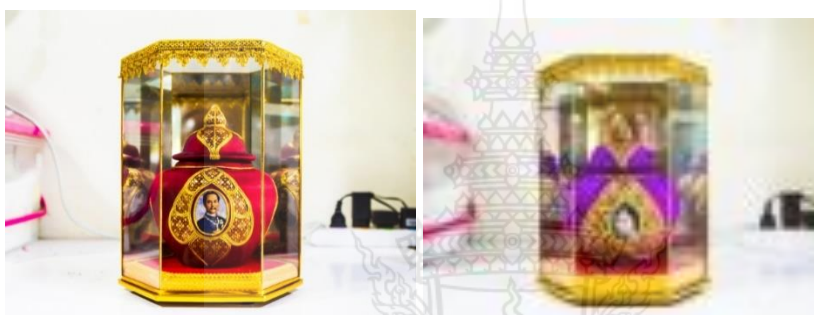
ที่มา : <https://www.thaitambon.com/tambon/120404>

7. **กระเป๋าหนัง : ดับเบิล พี ดีไซน์**
 ประเภทผลิตภัณฑ์ : ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า
 วัตถุประสงค์ ผลิตและจำหน่ายสินค้าเครื่องหนัง ประเภทกระเป๋าหนัง เข็มขัดหนัง
 ระดับดาว : (ปี 2559)
 19/39 ม.4 ถนนบางไผ่ - หนองเพรางาย ต.บางคูรัด อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี 11110
 โทร : 095-9609595, 02-9270909

<https://www.thaitambon.com/shop/160908150309>

8. เครื่องปั้นดินเผาบุผ้าไหม

ที่มา : <https://www.bangkurud.go.th/public/>

นอกจากนี้ ยังมีผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภาคการเกษตร และกลุ่มวิสาหกิจ/กลุ่มเกษตรกร/ชุมชนท่องเที่ยว
ได้แก่

1. ข้าวปลอดสารไรซ์เบอร์รี่ : ร้านคุ้มก้าวหน้า

ผู้ปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่ : นายสนั่น พ่วงจิ้น 32/1 หมู่ 9 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัด
นนทบุรี

โทร 080-5863976

ที่มา: <https://www.bangkurud.go.th/public/>

ข้าวกล้องพันธุ์ไรซ์เบอร์รี่ เป็นข้าวไทยที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใหม่ ได้จากการผสมข้ามพันธุ์ระหว่าง
ข้าวเจ้าหอมนิลกับข้าวขาวหอมมะลิ 105 โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีลักษณะเด่นคือ เมล็ดข้าว

เรียวยาว มีสีม่วงเข้มเกือบดำ รสชาติหอมหวาน นุ่มนวล เป็นข้าวที่มีสารอาหารและคุณประโยชน์ทางโภชนาการสูง อุดมไปด้วยธาตุเหล็ก โอมะก้า 3 และมีสารต้านอนุมูลอิสระในเมล็ดข้าวสูง ได้แก่เบต้าแคโรทีน วิตามินอี สังกะสี แทนนิน โพลีฟีนอลสูง ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงในการเกิดโรคมะเร็ง รวมถึงขัดขวางการเกิดปฏิกิริยาออกซิเดชัน ของคอเรสเตอรอลชนิดไม่ดี (LDL) จึงสามารถช่วยลดอัตราการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจอุดตันได้ รวมถึงประโยชน์ที่ดีต่อสุขภาพผิว และเส้นผมอีกด้วย เป็นข้าวปลอดภัยมีคุณภาพ

ราคา : กิโลกรัมละ 100 บาท

2.วิสาหกิจชุมชนศูนย์ผลิตข้าวชุมชนตำบลบางคูรัด

ที่ตั้ง เลขที่ 34/1 หมู่ที่ 6 ถนน ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

โทรศัพท์ : 029270478

จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว ข้าวกล้องและข้าวไรซ์เบอร์รี่

ที่มา : <https://www.bangkurud.go.th/public/>

3.กลุ่มทำนาผักบุ้ง

เลขที่ 24 หมู่ที่ 2 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง

ติดต่อ : นางบุญชู อร่าม

โทร : 02-9270607

มีการรวมกลุ่มกันโดยมีพ่อค้าในตำบลมารับไปจำหน่ายที่สี่มุมเมืองเป็นประจำ

มีสมาชิกจำนวน 10 ราย

สภาพพื้นที่ : หมู่ที่ 2, หมู่ที่ 6, หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 4

ที่มา : <https://www.bangkurud.go.th/public/>

3. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านคลองตาชม หมู่ที่ 9 ตำบลบางคูรัด

ที่มา : <https://www.bangkurud.go.th/public/>

ที่มา : โครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีหนึ่งในโครงการสำคัญของกรมการพัฒนาชุมชน ที่รวบรวมของดี วิถีเด่น จากชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาประเทศ “ไทยนิยม ยั่งยืน” โดยในชุมชนบางคูรัด ได้เลือก ศูนย์ศึกษาเรียนรู้กระบวนการพัฒนา”ชุมชนบ้านคลองตาชม” หมู่ที่ 9 ต.บางคูรัด อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี และเพิ่มความพิเศษด้วยอาหารเมนูพื้นถิ่น เห็ดสวรรค์ ข้าวยาคุและผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กล้วยหอมทอดโร้น้ำมัน เห็ดทอด ขนมไทย (ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง) ข้าวหมาก ผักปลอดสารพิษ ข้าวไรซ์เบอร์รี่ น้ำยาล้างจานสูตรสมุนไพร และสบู่ฟักข้าว ซึ่งได้มีการพัฒนาและยกระดับสินค้าชุมชน เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการผลิตภัณฑ์ชุมชนบางคูรัด

จุดแข็ง มีผู้นำที่ดี มีความเชี่ยวชาญในงานของตน วัสดุมีคุณภาพ ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น	จุดอ่อน ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดทุนทรัพย์ เยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจ ขาดความรู้ด้านการไอที
โอกาส มีการต่อยอดเชิงพาณิชย์ เปิดขายออนไลน์ รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ สร้างแบรนด์ หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน	อุปสรรค การผลิต การตลาด เทคโนโลยี

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาของบางครูด

สภาพและการจัดการความรู้ท้องถิ่นในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบางครูด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีแหล่งที่มาของความรู้จากหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนขั้นตอนขององค์ความรู้ มีในหลายลักษณะ โดยได้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม และมีการพัฒนาต่อยอด สำหรับการเผยแพร่ มีทั้งถ่ายทอดเฉพาะภายในครอบครัว ไปสู่ชุมชน และเผยแพร่ออนไลน์ ส่วนปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ คือ การจัดการที่ไม่เป็นรูปธรรม ขาดผู้สืบทอด และไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แหล่งที่มาขององค์ความรู้

1. บรรพบุรุษ ความรู้ที่ได้ ได้มาจาก บรรพบุรุษ ตำรา โรงเรียน การฝึกอบรม และประสบการณ์ในการใช้องค์ความรู้ ตั้งแต่จำความได้ และทำเป็นอาชีพเสริม น้าอมรา อุ่นเกษร เล่าว่า “ ได้ความรู้จากพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ เล่าให้ฟังและช่วยเป็นลูกมือแล้วแต่จะให้ช่วยทำอะไร บางทีก็แบบครุฑปักหลักจำบัง...” ส่วนป้าสออ่อน วรเมจกานนท์(2562) เล่าว่าช่วยแม่คั่วพริก คั่วหอม.... เครื่องทุกอย่างต้องถึง”
2. วิทยากรจากภายนอกชุมชน เช่น มีครูมาสอนกลุ่มแม่บ้านในการทำผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ และได้นำมาพัฒนา ตัดแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ (บุษรา เอียดซัง,2562) มีครูจากกศน.มาอบรมให้ (นุชนาฏ ช่างคุณ,2562)
3. ศึกษาด้วยตนเองจากหนังสือ ตำรา ตลอดจนจากยูทูป เช่น นุชนาฏ ช่างคุณ(2562) เล่าว่านอกเหนือจากความรู้ในครอบครัวแล้วก็ได้ความรู้จากยูทูปที่สอนวิธีการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เช่นที่ใส่โทรศัพท์ พวงกุญแจ ฯลฯ
4. การศึกษาคูงาน ป้าราตรี การเนียน(2562) เล่าว่า”ทางอบต.ได้พาไปดูงานแสดงสินค้าโอท็อป และได้คุยจากผู้ผลิตที่มาจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในงาน และมาลองทำด้วยตนเอง”

วิธีการดำเนินการ/ขั้นตอนขององค์ความรู้

- วิธีที่ 1.แสวงหาความรู้ → วัตถุดิบ → ทดลอง → ปรับปรุง → ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ป้านุชนาฏ สวงนพงษ์ (2562) เล่าให้ฟังถึง ขั้นตอนการได้มาขององค์ความรู้ว่า “หาความรู้จากพื้นที่อื่นว่า ที่ไหนมีอะไรดี บ้านเรามีมั้ย จะนำมาดัดแปลง เป็นของเรา ยังไงดี.... ก็ลองทำดู”
- วิธีที่ 2 แสวงหาความรู้ → รุ่นสู่รุ่น → จดบันทึก
- วิธีที่ 3 แสวงหาความรู้ → พัฒนาความรู้ → ทดลอง → ต่อยอด
- ลักษณะของภูมิปัญญา มีทั้งที่เป็นความรู้ดั้งเดิม และเป็นความรู้ที่ได้รับพัฒนาและการต่อยอด เช่น มีความรู้ด้านการถักโครเชต์จากแม่ ทำเป็นที่รองแก้ว ก็นำมาคิดค้นลวดลายใหม่ และทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายขึ้น เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง

ความรู้ที่ได้รับพัฒนาและการต่อยอด ส่วนใหญ่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ เช่นจากอบต.บางคูรัด จัดอบรมโดยเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ สอนเทคนิคต่าง ๆ ให้ อาจอยู่ในรูปของผลิตภัณฑ์เดิม แต่หาความแปลกใหม่ใส่ลงไป เช่น ผลิตภัณฑ์น้ำพริกแต่หาภาชนะบรรจุที่มีความน่าสนใจ เช่น ครกดิน (อมรา อุ่นเกษร,2562) หรือปรับเปลี่ยนวัตถุดิบ เช่น นำมะม่วงหาว มะนาวโห่มาเป็นไส้แยมโรล และทำเป็นหน้าขนมปังกรอบ (บุษรา เอียดซัง,2562)

การเผยแพร่ความรู้

1.มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน รวมถึงเพื่อนบ้านที่สนใจ เช่น “ทำอาหารให้เพื่อนๆ ลูกสาวทาน ก็มาถามสูตร ถามเทคนิคต่าง ๆ ที่ทำให้อร่อย”(อมรา อุ่นเกษร,2562) หรือมีการถ่ายทอดกับกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก

- 2.มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนบ้าน
- 3.ควรมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
- 4.ถ่ายทอดให้กับนักเรียน เยาวชนในชุมชน

แนวทางการจัดการความรู้

1.สืบสานโดยการทำเป็นอาชีพของครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่น
2.สอนให้กับกลุ่มสมาชิกที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ช่วงเวลาตอนเย็นหลังเลิกงาน

- 3.จัดเก็บความรู้โดยจดการบันทึก
- 4.เผยแพร่ทางออนไลน์ ในรูปของทำเป็นเว็บไซต์ ทำคลิปลงยูทูป
- 5.คลังความรู้ เช่น คู่มือ แผ่นพับ หนังสือ
- 6.เมื่อมีการเผยแพร่ ควรมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนและชุมชน
- 7.สร้างหลักสูตรการเรียนรู้โดยประสานกับสถานศึกษา

ปัญหาการจัดการความรู้

- 1.ขาดความต่อเนื่องของการจัดการ
- 2.ขาดผู้ประสานงาน เพราะชาวบ้านมีความหลากหลาย มีความคิดต่างกัน ไม่มีการรวมกลุ่ม
- 3.อยู่ในวงจำกัด เฉพาะกลุ่ม ไม่มีการเผยแพร่ในวงกว้าง
- 4.คนรุ่นใหม่ไม่สนใจ
- 5.ไม่มีคนสืบทอด

กิจกรรมสัมภาษณ์กลุ่มย่อยและ Focus Group

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ในตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ และแนวคำถามการสนทนากลุ่มโดยจัดสนทนากลุ่มจำนวน 3 ครั้ง

สรุปผลการศึกษา

1.ผลิตภัณฑ์ชุมชน

จากการศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคูรัด พบว่าตำบลบางคูรัดมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีการเผยแพร่ ดังนี้

- 1.ข้าวแช่โบราณ ป้าเฉลียว คุ่มเกิด
ที่อยู่ 8/88 หนองอ้ายปรัง หมู่ 5 บางไผ่-หนองเพรางาย ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 โทร 085-1453862 , 086-3720979
- 2.จักสานพลาสติก นางปราณี ชิงหลิน
ที่อยู่ 100/181 หมู่ที่ 3 บ้านพุกษา 19 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 ติดต่อ : โทร : 08 9926 9716
- 3.ดอกไม้ประดิษฐ์จากดิน
  - 3.1 นายธนโชติ ทาแลบ การจัดตั้งกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มเมื่อ 3 เมษายน 2534
ที่อยู่ 46/1200 หมู่ 5 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
โทร : 02 9560938, 08 9064 0748 3.2
  - 3.2 ดอกไม้ประดิษฐ์จากดิน , ผลิตภัณฑ์ศิลปะบนแก้ว RAIN FLOWER คุณอรพรรณ ศรีสมุด
ที่อยู่ 50/91 หมู่ 5 หมู่บ้านพุกษา 3 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
- 4.ดอกไม้ประดิษฐ์จากผ้าไหม คุณจุฑามาศ ศรีบุญ
ที่อยู่ 60/42 หมู่ 3 หมู่บ้านพุกษา 14 ถนนหนองพลาย งาม ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 โทร : 084 164 8697, 085 813 5488
- 5.ผลิตภัณฑ์กระเป๋าหนังแท้/หนังแก้ว : กลุ่มอาชีพเครื่องหนังธัญสุดา ติดต่อ : นายกิตติพงษ์ ปงผาบ
ที่อยู่ 19/10 หนองกระดี หมู่ 4 บางไผ่-หนองเพรางาย ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 โทร : 081-6232093, 02-9270909
- 6.โมบายแม่เหล็ก หจก.คิด-ทำ (Kid&Tam Limited Partnership) ติดต่อ : รพีพรรณ ภิรมย์
ที่อยู่ 64/327 หมู่ 3 บ้านมนวดี ถนนบางไผ่-หนองเพรางาย ตำบลบางคูรัด

อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 โทร : 02 9270436, 01 6658789 7.

7. กระจเปาหนัง : ดับเบิล พี ดีไซน์

ที่อยู่ 19/39 ม.4 ถนนบางไผ่ - หนองเพรางาย ต.บางคูรัด อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี 11110

โทร : 095-9609595, 02-9270909

8. เครื่องปั้นดินเผาบุผ้าไหม

9. ข้าวปลอดสารไรซ์เบอร์รี่ : ร้านคุ้มก้าวหน้า ติดต่อ : นายสนั่น พวงจัน

ที่อยู่ : 32/1 หมู่ 9 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โทร 080-5863976

10. วิสาหกิจชุมชนศูนย์ผลิตข้าวชุมชนตำบลบางคูรัด

ที่ตั้ง เลขที่ 34/1 หมู่ที่ 6 ถนน ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

โทรศัพท์ : 029270478

11. กลุ่มทำนาผักบุ้ง ติดต่อ : นางบุญชู อร่าม

ที่อยู่ เลขที่ 24 หมู่ที่ 2 ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง โทร : 02-9270607

12. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านคลองตาชม หมู่ที่ 9 ตำบลบางคูรัด

อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี

2. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการผลิตภัณฑ์ชุมชนบางคูรัด

จุดแข็ง มีผู้นำที่ดี บุคลากรมีความเชี่ยวชาญในงานของตน วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ และใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น

จุดอ่อน ส่วนใหญ่อยู่ที่ตัวบุคคล เช่นขาดทุนทรัพย์ และขาดความรู้ด้านการไอทีซึ่งส่งผลต่อการประชาสัมพันธ์และการตลาด และเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะสืบทอด

โอกาส เนื่องจากในสังคมปัจจุบันโอกาสในการทำธุรกิจเปิดกว้างขึ้น มีหลากหลายช่องทางทางชุมชนได้มีมุมมองในด้านโอกาส ดังนี้ มีการต่อยอดเชิงพาณิชย์ เปิดขายออนไลน์ รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ สร้างแบรนด์ และหน่วยงานภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน

อุปสรรค จากการเสวนาต่างร่วมกันเห็นว่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญ คือการผลิต การตลาด และเทคโนโลยี

3. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคูรัด

ที่มาของความรู้ ได้จากบรรพบุรุษ ผู้รู้/วิทยากรจากภายนอกชุมชน ศึกษาด้วยตนเอง และศึกษาดูงาน

วิธีการดำเนินการ/ขั้นตอนขององค์ความรู้ ลักษณะของภูมิปัญญา มีทั้งที่เป็นความรู้ดั้งเดิม และเป็นความรู้ที่ได้รับพัฒนาและการต่อยอดส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการแสวงหาความรู้ แล้วนำมาทดลองปรับปรุงทำผลิตภัณฑ์ พัฒนาและต่อยอดให้แตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิม

การเผยแพร่ความรู้ เผยแพร่ในหลายรูปแบบทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน รวมถึงเพื่อนบ้านที่สนใจ และถ่ายทอดให้กับนักเรียน เยาวชนในชุมชน

แนวทางการจัดการความรู้ ได้แก่ สืบสานโดยการทำเป็นอาชีพของครอบครัว สอนให้กับกลุ่มสมาชิกที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จัดเก็บความรู้โดยจัดการบันทึก เผยแพร่ทางออนไลน์ จัดทำคลัง และสร้างหลักสูตรการเรียนรู้โดยประสานกับสถานศึกษา

ปัญหาการจัดการความรู้ จากการเสวนาพบว่าปัญหาของการขาดการจัดการความรู้เนื่องจากขาดความต่อเนื่องของการจัดการ ขาดผู้ประสานงาน ไม่มีการรวมกลุ่ม ความรู้อยู่ในวงจำกัด คนรุ่นใหม่ไม่สนใจ และไม่มีคนสืบทอด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1. จากการศึกษาพบว่าองค์ความรู้ส่วนใหญ่จะอยู่กับตัวบุคคล ซึ่งความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีวิธีการนำเอาองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ มาจัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ
2. จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่สำคัญในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือขาดผู้ทำหน้าที่ประสานงาน ดังนั้นจึงควรมีหน่วยงาน/บุคลากรเข้าไปสร้างกระบวนการ หรือทำหน้าที่ประสานงาน เพื่อให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยง
3. ควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีงามของตนเอง และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง
4. ควรจัดทำแผนแม่บทการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยดึงปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน โดยบรรจุไว้ในแผนแม่บท/ยุทธศาสตร์ชุมชน
5. ควรมีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ สะดวก ต่อการสืบค้นทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อมัลติมีเดีย รวมถึงการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน เพื่อเก็บรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหายและเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สังคม
6. ควรสนับสนุนให้จัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา เช่น โรงเรียน สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นตน และสนใจที่จะสืบทอดข้อเสนอแนะสำหรับวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยต่อยอดจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มช่องทางเชิงพาณิชย์ รวมถึงเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน

บรรณานุกรม

- กฤษณะ ดาราเรือง. (2017) การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ทางการตลาดวิสาหกิจ ชุมชนบ้านเขาแหลม จังหวัดนครสวรรค์. **สุทธิปริทัศน์**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 100 ตุลาคม - ธันวาคม 2560, 130-143
- กฤษณา วงษาสันต์. (2552). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- กนกพร นิมพลี. (2555). **รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา**. ศึกษานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช อัจฉราภรณ์ มลิวงค์ และปิยะ วัฒนพานิชย์.(2554) ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มฮ่วมใจ ตำบลแม่ทะ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง. **การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการรูปแบบพลังงานทดแทนสู่ชุมชนแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 4** 28 - 30 พฤศจิกายน 2554. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. 207-216.
- จักรพันธ์ จันทร์หอม และ ภัทรธิดา ผลงาม (2562) การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสว่างธรรมวิเศษ ตำบลบ้านน้ำอ้อม อำเภอกะเปอร์ จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์** ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม 2562 หน้า 276-288.
- จิตพนธ์ ชุมเกต (2560) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจษฎา นกน้อย และคณะ. (2553). **นันทนาการ: การจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2536). “ความหลากหลายทางชีวภาพ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา”. ใน **วิวัฒน์คตินิยม** (บรรณาธิการ). สหทัยชนุมชนการกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ฐิติพันธ์ จันทร์หอม. (2559). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย. **วารสาร สมาคมนักวิจัย** ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2559.
- ดวงฤทัย อรรคแสง. (2552). **กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เทศบาลเมืองบางคูรัด. (มปป.) **ข้อมูลพื้นฐานตำบลบางคูรัด**. เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkurud.go.th/public/list/data/index/menu/1519>

- ธีระ ภูติ (2560) การจัดการความรู้ของกลุ่มสนใจการผลิต ผลิตภัณฑ์จากไม้ :กรณีกลุ่มสนใจในชุมชนโดยรอบ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2560. 473-492.
- นันทสาร สีสลับ. 2542. “ภูมิปัญญาไทย” . สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23.
- นันทวิช นุนารณ. (2560, มกราคม-เมษายน). ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าแห่งวิถีชีวิต วัฒนธรรมเพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน.วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์. 12(34). น. 17-26.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2556). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- บุญดี บุญญาภิจ, นางลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงค์ พรชนกนาถ และปรียาวรรณ วรรณดวัน. (2549). **การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. ประกอบ ใจมั่น. 2539. การศึกษาสภาพและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง . กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. 2536. “การศึกษาของชาติ กับภูมิปัญญาท้องถิ่น”. น.17-19. ใน เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ). 2536. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และจิรวัดน์ พิระสันต์. (2550). **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธิ์. 2535. การศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง.กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2542. 116 ตอนที่ 7 ก, น. 37.
- รีนา ศรีวรสาร. (2556). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://nunsriworasarn3.blogspot.com/2013/03/local-wisdom-2-local-wisdom-popular.html>.
- วณิภา ศิริวรสกุลและวัชรินทร์ อินทพรหม (2559) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์วัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลเกาะเกิด อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** . ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2559) หน้า 42-49.
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. (2542) . **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. ลพบุรี: สถาบันราชเทวะสตรี.
- ศุภฤกษ์ ชูธงชัย. (2558). **รูปแบบการจัดการความรู้ โดยผสมผสานองค์ความรู้จากผู้สูงวัยที่มีศักยภาพตามกระบวนการ SECI เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่**. วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534) . **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา. สามารถ จันทรสุรีย์. (2534) . **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**.กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2537). **แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดย ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนสังกัด สปช**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เสรี พงศ์พิศ.(2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป แอนด์พับลิชซิ่ง.
- สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2555). **บทบาทของสถานศึกษากับภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- สุริโย กัณฑ์ (2558) **การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษาโรงงานผู้ผลิตเครื่องจักร อุตสาหกรรมอาหาร**. วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2557). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชน บ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารการเมืองการปกครอง**, 4(2), หน้า 241-158.
- อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์.(255)7. รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัดสมุทรปราการตาม แนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ ราชชมงคลธัญบุรี**. ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (ก.ค. – ธ.ค. 2557), หน้า 126-151
- อังกุล สมคเนย์. (2535) . **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญญา ดิษฐานนท์ .(2559). การจัดหาและจัดเก็บความรู้ในกระบวนการผลิตสิ่งทอ. **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2559
- เอกชัย พุ่มดวง และคณะ. (2556). **การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาวิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560) **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ใน รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4 วันที่ 10 มีนาคม 2560 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์** หน้า 600-608.
- Blier, Helen Marie. Like Mining for Precious Stones the Wisdom and Work of Exemplary Teachers,Dissertation Abstracts Internationl. 63 (October , 2002) : 292.
- Goff, Matthew James. The Worldly and Heavenly Wisdom of 4 Q Instruction. Dissertation Abstracts International. 64 (July , 2002) : 228.

- Goldma, A.I. (1999). Knowledge in a Social world. Oxford : Clarendon Press
- Krapf , Eric. Unconventional Wisdom about Local Competition, Dissertation Abstracts Internationl. 32 (February, 2002) : 24–28
- Orburn, F. William. (1963). Social Change. New York: Mcgraw Hill Book.
- Yough, Lee. (1996). Toward a New concept of Local Curriculum. Korea: Free Press.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน

ส่วนที่ 1 วันที่และสถานที่

วันที่เก็บข้อมูล

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่เก็บข้อมูล

.....
.....

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ประวัติส่วนตัวผู้ถูกสัมภาษณ์

(ส่วนนี้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ขอให้ท่านสอบถามโดยใช้แนวทางที่กำหนดให้ โดยสามารถระบุรายละเอียดเพิ่มเติม (หากมีข้อมูล)

1. ชื่อ - สกุล นาย/นาง/นางสาว.....

2. วันเดือนปีเกิด .....อายุ .....ปี

3. ศาสนา พุทธ อิสลาม คริสต์ อื่นๆ.....

4. สถานะภาพ โสด สมรส หย่าร้าง หม้าย

5. ชื่อคู่สมรส (สามี / ภรรยา) .....

มีบุตรจำนวน ..... คน ชาย.....คน หญิง.....คน

6. ที่อยู่ปัจจุบัน

.....
.....

ภูมิลำเนาเดิม (ระบุสถานที่ - จังหวัด).....

ระยะเวลาการพำนักอยู่ที่ปัจจุบัน (ระบุเป็นช่วงเวลา เช่น เดือน ปี).....

7. อาชีพหลัก และ อาชีพรองหรืออาชีพเสริม

.....
.....

8. การศึกษา (ชั้นสูงสุด)

ระบุ ใบแสดงผลการศึกษาหรือใบประกาศนียบัตรการอบรม

.....
.....

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ภูมิปัญญา

ในส่วนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ความรู้ของผู้ให้สัมภาษณ์จากใคร ที่ไหน อย่างไร

1. องค์ความรู้ได้ทำการศึกษา เล่าเรียน มาจากที่ใด ใช้เวลานานเท่าไรในการศึกษา
.....
.....
2. กระบวนการศึกษาใช้วิธีอะไร เรียนอย่างไร มีครูสอน หรือจดจำ ได้รับการบอกต่อจากบรรพบุรุษ หรือศึกษาด้วยตัวเองจากตำรา (ระบุแหล่งที่มาของตำรา)
.....
.....
3. เคยได้รับการอบรม หรือ มีการเรียนรู้เพิ่มเติมหรือไม่ (ระบุรายละเอียด)
.....
.....
4. มีประสบการณ์ในการใช้องค์ความรู้นี้เป็นเวลาเท่าใด
.....
.....

ตอนที่ 3 วิธีดำเนินการ/ขั้นตอน/วิธีการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในส่วนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอน/วิธีการของภูมิปัญญา โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับขั้นตอน แหล่งที่มา จุดเด่น และลักษณะของภูมิปัญญา

1. ภูมิปัญญานี้มีวิธีดำเนินการ/ขั้นตอน/วิธีการอะไรบ้าง และใช้เพื่อประโยชน์อย่างไรบ้าง
.....
.....
.....
.....
2. ที่มาของภูมิปัญญาได้มาจากแหล่งใด (ระบุ ตำราอ้างอิง)
.....
.....
.....

3. จุดเด่นของภูมิปัญญานี้คืออะไร

.....
.....

4. ลักษณะของภูมิปัญญา

เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ได้รับการถ่ายทอดจาก.....

เป็นภูมิปัญญาที่ได้พัฒนาและต่อยอด.....

.....

เป็นภูมิปัญญา/นวัตกรรมที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ (ระบุรายละเอียด)

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 การเผยแพร่ความรู้

1. ได้ทำการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับลูกหลาน หรือญาติ หรือใครอื่นบ้างหรือไม่

.....

.....

2. ผู้ถูกสัมภาษณ์เคยไปสอนหรือไปบรรยายความรู้ของท่านเกี่ยวกับองค์ความรู้ใหม่ที่ไหนบ้าง (ระบุสถานที่ ความถี่)

.....

.....

3. มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลอื่นหรือไม่อย่างไร

.....

.....

4. ท่านคิดว่าทำอะไรให้ ภูมิปัญญาของท่านยืนยงสืบต่อไปได้

.....

.....

5. ส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ท่านคิดว่าส่วนราชการและสถานศึกษาควรสนับสนุนท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

ตอนที่ 5 การจัดการความรู้

1. ท่านจะสืบสานภูมิปัญญานี้อย่างไร

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าภูมิปัญญานี้มีคุณค่า/ความสำคัญกับชุมชนและสังคมอย่างไร

.....

.....

.....

3. ที่ผ่านมามีวิธีจัดเก็บความรู้อะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. ท่านต้องการให้มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญานี้ในลักษณะใดบ้าง

.....

.....

.....

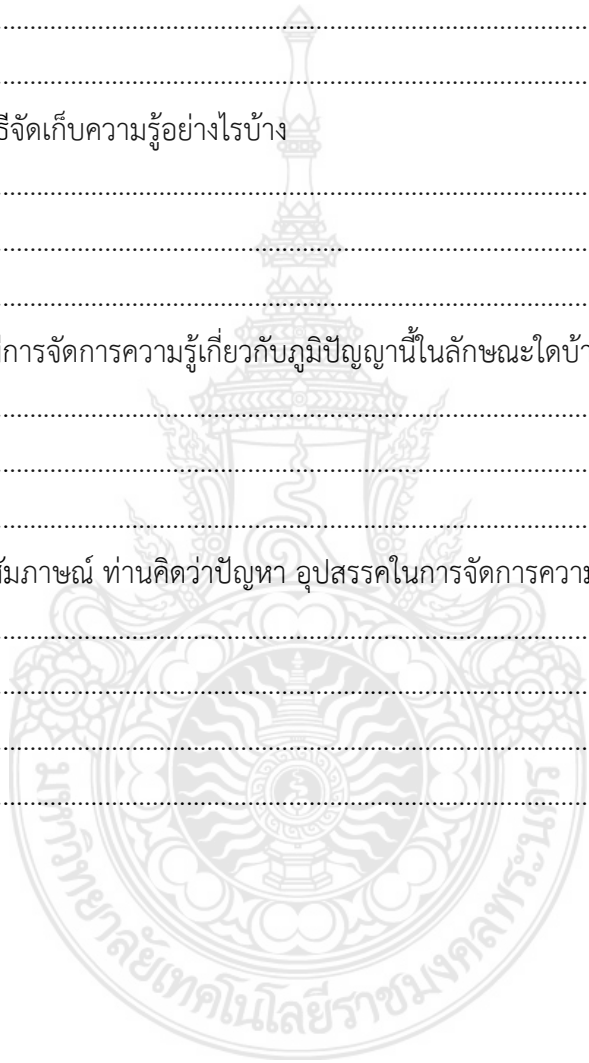
5. ส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรคในการจัดการความรู้มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางครุฑ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมีอะไรบ้าง

2. จัดลำดับความต้องการและความพร้อมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

3.SWOT

จุดแข็ง

จุดอ่อน

โอกาส

อุปสรรค

ไม่มีเนื้อหาจากต้นฉบับ

